Новы час | 27 мая 2016 | № 21 (486) | «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 5 (117)

Літаратурная Беларусь

Выпуск №5 (117)
(травень)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by

Змест

«Пяцісотгоднасць»: юбілей беларускага кнігадруку

...Не трэба быць празорцам, каб ужо і сёння ўгадаць, як адбудзецца святкаванне юбілею беларускай кніжнасці ў 2017 годзе: пройдзе некалькі канферэнцый ва ўніверсітэтах і акадэмічных інстытуцыях, дзе абавязкова і ў чарговы раз задумаюцца, Францішкам ці Георгіем быў Скарына, на старабеларускай ці на царкоўнаславянскай выдаў ён свой пераклад Бібліі; на тэлебачанні пройдзе на гэтую тэму чарговае ток-шоў з удзелам ідэалагічных культуртрэгераў, будзе адзначаны ўсеславянскі характар скарынаўскай дзейнасці; Нацыянальная бібліятэка прэзентуе факсімільнае выданне кніг Скарыны, прафундаванае банкірамі — няважна, што купіць яго будзе нерэальна; згадаюць разок палачаніна і ў школе на ўроку — але дзеткі разам з бацькамі забудуць адсвяткаваць 6 чэрвеня 2017 года, бо ў іх будуць больш важныя канікулярныя справы, звязаныя з каляндарна-палявымі работамі.

юбілей беларускага кнігадруку

НАША ПЯЦІСОТ ГОДНАСЦЬ

Менавіта каб свята кніжнасці не было забалбатанае й зажаванае, культурніцкія арганізацыі Саюз беларускіх пісьменнікаў і ЗБС «Бацькаўшчына» заснавалі кампанію «Пяцісотгоднасць», афіцыйны пачатак якой быў абвешчаны ў сталічным Палацы мастацтва напярэдадні праваслаўнага Вялікадня, нібы й той, хто быў укрыжаваны, мусіў разам з беларускай культурай на наступным тыдні ўваскрэснуць.

Калідорамі Палаца мастацтваў, быццам у палестынскіх выдмах, гуляў холад, пераадолець які дапамагала музыка. Аляксандр Віслаўскі, колішні ўдзельнік ансамбля «Песняры» і гурта Rouble Zone, сабраў сваіх сяброў па STUDIO NEMAN і вельмі энергічнай праграмай «Маленне за Беларусь» на вершы Рыгора Барадуліна грэў сэрцы і далоні слухачоў.

Выступіць на адкрыцці кампаніі сабраліся кіраўнікі творчых і грамадскіх арганізацый, пісьменнікі і перакладчыкі, рэлігійныя дзеячы і кнігазнаўцы.

«Было шмат пытанняў: чаму? навошта? — прызнаўся старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў Барыс Сачанка. — Мне згадалася нядаўняе мінулае. У гэта цяжка паверыць, але ў падручніках, па якіх вучыўся я і шмат хто яшчэ, распавядалася падрабязна, хто такі Іван Фёдараў, і амаль нічога не казалася пра Францішка Скарыну. Было шмат старонак прысвечана «Лядоваму пабоішчу» і нават не згадвалася Грунвальдская бітва. Афіцыйна беларускія даты ніяк не адзначаліся, замоўчваліся. Гэтаксама нядаўна было фактычна замоўчанае 600-годдзе Грунвальда, 500-годдзе Аршанскай бітвы, 200-годдзе з дня нараджэння Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, юбілеі Танка, Куляшова, ці як ціха сёлета, у год, абвешчаны Годам культуры, прайшлі юбілеі Мележа, Шамякіна, Мулявіна. Гэта і ёсць адказ, чаму Саюз беларускіх пісьменнікаў і ЗБС «Бацькаўшчына» вырашылі звярнуць увагу на гэтую вялікую для ўсёй краіны дату. Мы хацелі, каб гэтае свята беларускай культуры ўвайшло ў кожны дом, каб беларусы ганарыліся тым, што яны былі і ёсць вялікай еўрапейскай нацыяй, якая адной з першых зайняла друкаваную кнігу, займела пераклад Бібліі на родную мову».

Алена Макоўская, кіраўнік Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына», распавяла, што «кампанія «Пяцісотгоднасць» — не толькі пра першую кнігу, не толькі пра яе друкара Францішка Скарыну, а пра ўвесь пяцісотгадовы шлях беларускай кнігі і пра тых людзей, якія спрычыняліся і спрычыняюцца да гэтага нялёгкага працэсу: гэта і пісьменнікі, і рэдактары, і карэктары, выдаўцы і мастакі, інжынеры і тэхнолагі, якія распрацоўваюць друкарскі рыштунак. Кампанія мае на мэце папулярызацыю беларускай культуры праз уздым цікавасці да беларускай кнігі... Ведама, мы зацікаўленыя, каб грамадскія арганізацыі далучаліся да нашай кампаніі і ўводзілі свае прапановы. Вынік будзе тады, калі мы ўздымем прэстыж беларускай кнігі».

Пісьменнік і гісторык Уладзімір Арлоў павярнуў настрой залы ў аптымістычны бок. У святле неабвержных фактаў Уладзімір Аляксеевіч паўгадзіны распавядаў пра свой родны Полацак, гісторыю беларускай кніжнасці і культуру Вялікага Княства. І, вядома, пра залатое XVI стагоддзе.

Чаму менавіта Скарына стаў нашым першадрукаром? Тут была глыбокая гістарычная логіка. Так сталася, што ад Полацка пачаўся беларускі нацыянальны космас. Гэта была сталіца нашай першай старажытнай дзяржавы. Гэта быў горад першага асветніка ўсходніх славян Ізяслава, сына Рагнеды, які ўвёў пісьменства і навуку ў абавязковы ўжытак. Гэта быў горад Ефрасінні Полацкай. Гэта быў горад, які ў часы Скарыны сваім багаццем, сваім культурным патэнцыялам пераўзыходзіў Вільню, меў 12 манастыроў, 18 храмаў. Палачанін Мацей Дзясяты — найлепшы каліграф Вялікага Княства — за дзесяць гадоў да выхаду нашай першай друкаванай кнігі скончыў у Полацку тытанічную працу па перапісванні першага ў нашай дзяржаве поўнага збору біблійных кніг. Праца Мацея Дзясятага была аздобленая выдатнымі рэнесанснымі мініяцюрамі. Гэтую працу ведаў і цаніў Францішак Скарына. Але, напэўна, гартаючы старонкі, перапісаныя Мацеем Дзясятым, Скарына ўжо бачыў друкаваную беларускую Біблію і марыў пра тое, што справа пашырэння Бібліі будзе працягнутая на новым тэхнічным узроўні.

Беларусы — адны з першых народаў, якія надрукавалі святое пісьмо на роднай мове, за восем гадоў да англічан

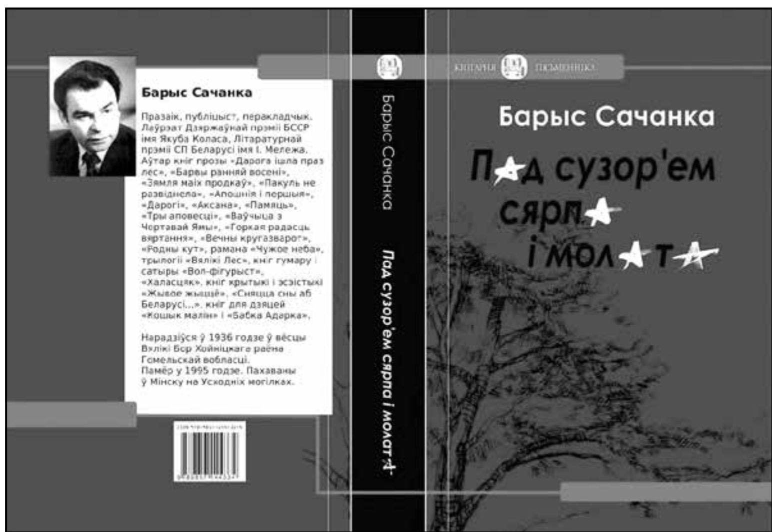
Біблія Скарыны выйшла раней за Біблію Марціна Лютэра, за французскія і англійскія пераклады, польскія і літоўскія, раней на 47 гадоў за першую расійскую друкаваную кнігу «Апостал». «Беларусы — адны з першых народаў, якія надрукавалі святое пісьмо на роднай мове, за восем гадоў да англічан. Можна ўявіць, кім беларусы былі б цяпер, калі б пераслед і ўціск з боку ўсходняга суседа не прывялі іх да заняпаду», — пісаў на пачатку XX стагоддзя ў сваёй справаздачы агент Брытанскага біблійнага таварыства Ўайзман, пазнаёміўшыся з выданнямі Скарыны ў Вільні...

Пра Біблію і старажытную кніжнасць было ў гэты вечар сказана нямала. Загадчык аддзела старадрукаў і рэдкіх выданняў Прэзідэнцкай бібліятэкі, намеснік старшыні Рады ЗБС «Бацькаўшчына» Валер Герасімаў заўважыў, што беларуская зямля мае столькі асветнікаў, што «можна ў кожным беларускім горадзе ўсталёўваць помнікі нашым беларускім кнігам — і Сямяновіча, і Скарыны, і Кірылы Тураўскага». Перакладчык Лявон Баршчэўскі апісаў гісторыю біблійных перакладаў, незабыўным голасам зачытаўшы колькі ўрыўкаў са старажытнагрэцкай «Сэптуагінты» з паралельным аналізам беларускіх перакладаў XX стагоддзя: Янкі Станкевіча, Дзекуць-Малея, экзархатаўскай Біблійнай камісіі. Зрэшты, не толькі XX стагоддзя, але і XXI стагоддзя — бо адным з найважнейшых выступоўцаў на адкрыцці кампаніі «Пяцісотгоднасць» быў пастар і перакладчык Антоній Бокун, які зусім нядаўна лікам 10 000 асобнікаў выдаў новы пераклад Новага Запавету з мовы арыгіналу.

Вечарына скончылася канцэртам STUDIO NEMAN і Аляксандра Віслаўскага. Але кампанія «Пяцісотгоднасць» толькі пачынаецца. Запланавана шмат мерапрыемстваў для шырокай публікі і сродкаў масавай інфармацыі. Усіх, хто ганарыцца нашай гісторыяй і культурай, Саюз беларускіх пісьменнікаў і «Бацькаўшчына» заклікаюць далучыцца да кампаніі «Пяцісотгоднасць». Вы можаце размясціць банеры, прысвечаныя славутай даце, на сваіх інтэрнэт-рэсурсах; правесці культурна-асветніцкія акцыі; брэндзіраваць сваю прадукцыю.

Нашы героі — друкары, пісьменнікі, мастакі, мецэнаты, перакладчыкі, асветнікі — прадаўжальнікі справы Францішка Скарыны, вартыя таго і чакаюць вашай увагі.

Ціхан Чарнякевіч

Апошняя кніга Барыса Сачанкі

У выдавецтве «Кнігазбор» у Бібліятэцы Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка» выйшла пасмяротная кніга Барыса Іванавіча Сачанкі «Пад сузор'ем сярпа і молата». 15 мая вядомаму пісьменніку магло б споўніцца 80 гадоў...

Нячаста здараецца такое, што пасля смерці прыкметнага аўтара праходзяць дзясяткі гадоў, і раптам з'яўляецца яго невядомая кніга. Тым не менш, з празаікам, гісторыкам, галоўным рэдактарам «Беларускай Энцыклапедыі» Барысам Сачанкам здарылася менавіта так: сваю апошнюю кнігу «Пад сузор'ем сярпа і молата» ён паспеў здаць у выдавецтва «Мастацкая літаратура». Кніга не задумвалася як развітальная, наадварот, Б. Сачанка быў поўны планаў на будучыню, аднак раптоўная смерць перакрэсліла іх. У выдавецтве таксама пачаліся незразумелыя затрымкі з выхадам кніг. Урэшце, праляжаўшы дзесяць гадоў «на складзе», рукапіс кнігі вярнуўся ў сям'ю Б. Сачанкі, да ягонай дачкі Галіны...

Архівы сталінскага тэрору зноў надоўга зачыніліся, эміграцыйная літаратура не выдаецца дзяржавай, а таму чытанне апошняй кнігі Барыса Сачанкі прынясе немалую асалоду

Кніга змяшчае тэксты, напісаныя Б. Сачанкам у апошнія гады жыцця. Адкрывае зборнік аўтабіяграфічная аповесць «Засталіся толькі ўспаміны...» – пра ваеннае дзяцінства ў вёсцы Вялікі Бор, паўсядзённае жыццё на акупаванай тэрыторыі, а пасля спаленне вёскі і высылку насельніцтва на працы ў Германію. Гэта, зрэшты, і адзіны дастаткова аб'ёмны тэкст у зборніку. Асноўная частка кнігі – мемуарныя нататкі і літаратурныя запісы з часоў працы Б. Сачанкі ў рэдакцыі часопіса «Полымя» (1960–1976), узгадкі пра выдатных пісьменнікаў і цяжкі ход рэбілітацыі рэпрэсаваных, які распачаўся пасля XX з'езда КПСС і выкрыцця культу асобы Сталіна.

Рэабілітаваныя становяцца героямі не толькі кароткіх мемуарных мініяцюр, але і цэлых нарысаў, напісаных ужо не толькі на аснове асабістага знаёмства з імі і іх сваякамі, але перш за ўсё дзякуючы працы ў архівах, што наноў адкрыліся толькі напрыканцы 1980-х, у час гарбачоўскай перабудовы і новай, значна больш маштабнай хвалі рэабілітацыі ахвяраў сталінскага тэрору.

Адной з грунтоўна прапрацаваных Б. Сачанкам тэм была літаратура паваеннай беларускай эміграцыі – ёй у апошняй кнізе пісьменніка прысвечана шмат старонак з публікацыяй малавядомых фактаў біяграфіі ўдзельнікаў літаратурнага руху на выгнанні, іх лістоў і нават некаторых твораў.

Б. Сачанка быў вядомы і як зацяты бібліяфіл, і аповеды пра здабыццё рэдкіх беларускіх выданняў будуць дарагія сучасным збіральнікам кніг. Свае блуканні па кнігарнях Б. Сачанка апісвае не толькі на аснове беларускіх рэалій: у травелогу «Восень у Парыжы» пра свой побыт у французскай сталіцы беларускі літаратар піша і пра знакамітых букіністаў на ўзбярэжжы Сены, і пра антыкварныя парыжскія крамы.

Артыкулы, эсэ, дзённікавыя запісы, мініяцюры Б. Сачанкі, сабраныя ў кнізе «Пад сузор'ем сярпа і молата», друкаваліся ў часопісах «Крыніца», «Полымя», штотыднёвіку «ЛіМ». На той бурлівы час пачатку 1990-х яны былі надзвычай прыкметныя, бо змяшчалі невядомыя факты з беларускай гісторыі, у тым ліку і перш за ўсё – гісторыі беларускай літаратуры. З упэўненасцю можна сказаць, што гэтыя факты і цяпер недастаткова засвоеныя і ўсім даступныя. Архівы сталінскага тэрору зноў надоўга зачыніліся, эміграцыйная літаратура па-ранейшаму не выдаецца дзяржавай, а таму чытанне апошняй, насычанай фактамі, кнігі Барыса Сачанкі прынясе немалую асалоду і даследчыку-літаратуразнаўцу, і гісторыку, і ўрэшце кожнаму, хто цікавіцца літаратурай.

Ціхан Чарнякевіч

Забраны на ўзлёце

Сціслая і сухая біяграфія чалавека. А сама паэзія жыве па-за кантэкстам нашых гаворак пра яе і выжывае незалежна ад нашага стаўлення (ведання-няведання, успрымання-адмаўлення).

Цікавы ў гэтым сэнсе творчы вопыт паэта Анатоля Сербантовіча, у якога ёсць тры-чатыры вершы, якія, на мой погляд, будуць жыць у беларускай паэзіі незалежна ад зменлівасці часу. Як, скажам, і гэтыя радкі, дакладна прадбачаныя ім адносна ўласнага паэтычнага лёсу:

Так стараўся, што думалі
трэсне...
Нечакана прыціх і замоўк.
Падавіўся уласнаю песняй
І павесіў на песню замок.
А над песняю той, недапетай,
Прагудзела труба жураўля:
«Тых, з кім дзеліцца неба сакрэтам,
Маладым забірае зямля».

І напраўду, пайшоў ад нас дваццацідзевяцігадовым. А вось як спрабаваў ён вызначыць яшчэ адну збітую, спадарожную паэзіі тэму — славы і нябыту. Творчых людзі спрадвеку прэтэндавалі калі не на прыжыццёвую, то хоць бы на пасмяротную ўхвалу. З майго пункту погляду, гэта заканамерныя прэтэнзіі ўзамен на выпакутаваную мастацкую гармонію жыцця.

Дабрыдзень, слава!
Што ж маўчыш?
Ці у мяне не тыя песні,
Ці мне той груз не па плячы,
Які раней паэты неслі?..
Няўжо, скажы, і я не той,
Няўжо я з тых, якіх так многа?..
Ківае слава галавой
І не гаворыць мне нічога.

Кожную Радаўніцу я бываю на Усходніх могілках. Так многа камення і шэрых плітаў згрудзілася, як напаказ, у «чырвоным кутку» гэтага прэстыжнага для чалавечай смерці месца! Але прайшоўшы далей, углыб замагілля, наўзбоч ад шэра-забранзавелых паставаў Броўкі і Глебкі, нечакана натыкаешся вачыма на прыземлены малапрыкметны прыдарожны камень з няроўна высечанымі на ім словамі:

Не думайце з трывогаю
пра вечнасць,
Забудзьце пра хвіліны забыцця:
Складаецца з трагедый чалавечых
Вялікая трагедыя жыцця.

Чатыры драўляныя слупкі абапал груда ўжо згнілі, іх прыбралі разам з жалезным ланцугом, што правісаў між імі па ўсім перыметры магілы. Аднак, як ні дзіўна, страта ланцуга не парушала ранейшага самотнага ўражання ад апошняга прыстанку пахаванага тут чалавека, а ўсяго толькі нейкім чынам далучала яго да нашага, «незалежнага» ад нас, часу...

Свежы букецік кветак на дагледжаным грудку падказваў, што сёння тут ужо адзначылася сваёй помнай прыветнасцю светлая жаночая душа...

Мудрыя філосафы пішуць, што разам з людзьмі адыходзіць, закрываецца цёмным векам смерці і ўвесь унутраны свет іх зямнога жыцця. Праўда, паэты тут маюць пэўнае выключэнне. Анатоль Сербантовіч сярод іх — творца таемны, найбольш вядомы сярод саміх паэтаў. Не класік па разнарадцы, але талент глыбокі і адмысловы. Шчырасць і сумленне насіў ён у сваім сэрцы, як неад'емныя вярыгі свайго часу. З такой ношай да старасці не даходзяць. Але пакідаюць свой адметны след дзеля наступнікаў...

Паэты падчас вельмі наіўныя і ранімыя людзі. Іх унутраны свет заўжды кантрастны адносна свету вонкавага. І ўся трагедыя іх кароткіх зямных жыццяў у немагчымасці дарэшты згарманізаваць духоўную і метафізічную сутнасць гэтых двух паралельных светаў. Бо ўласны і непарушны светапогляд даецца толькі абраным. У астатніх жа — ён пераменлівы і залежны ад абставін як уласнага жыцця, так і грамадска-палітычных калізій пэўнага часу. У яго была здаровая чыстапародная натура, празмерна эмацыйны, яршысты і задзірысты характар, праз што нярэдка здараліся канфліктныя сітуацыі нават з вядомымі ў літаратуры людзьмі (да прыкладу, аднойчы ён прылюдна спаліў кніжку П. Броўкі, за якую той быў узнагароджаны Дзяржаўнай прэміяй).

Чалавек, які прайшоў з азбукай жыцця на вуснах праз міннае поле, варты заручальнага пярсцёнка нашай любові і памяці... Не ведаў яго, а ўспамінаю як жывога. Бы жаваранак у зеніце, звініць ён мне лепшымі сваімі песнямі. У кожнага, нават вялікага паэта не так шмат помных радкоў, якія ў пэўны час прамаўляюцца намі, як запаветныя малітвы... Не так многа іх і ў яго. Але ёсць.

Неба зорнаю кнігаю,
Дрэва шэрага клін.
Плачуць ціхія кнігаўкі.
Я не знаю — па кім.
Плач лунае, як мільгаўка,
І пакуль прамільгне,
Мне здаецца,
што кнігаўкі
Плачуць толькі па мне...

Думаецца: ён «не самотны». Не, не таму, што «кнігу мае», а найперш таму, што мае свайго чытача. Насуперак усяму. І — праз дзесяць гадоў, і праз трыццаць, і праз сорак пяць... Пры жыцці ён не любіў і цураўся ўсякай юбілейшчыны. Можа таму, што не дажыў ні да аднаго свайго юбілею? Магчыма. І ўсё ж нам варта прыслухацца да яго молада-бунтоўных, але вельмі трапных слоў:

Парой і ў сто гадоў зарана
За славай велічна брысці,
А намі ўзводзяцца старанна
Вам маўзалеі пры жыцці...
І я стаю, нібыта хмара,
І не магу маўчаць, калі
Вы, дарагія юбіляры,
Саміх сябе перажылі!

Пра сваё жыццё і бытаванне ён разважаў па-філасофску. Тужліва-самотным, самаіранічным было яго стаўленне і да ўласнай творчасці. Проста ён хацеў застацца ў нашай памяці такім, як быў — паэтам і чалавекам. У адной іпастасі. Ненавязлівым і не лішнім... Хоць тое яму ўяўлялася ў экзістэнцыяльным ракурсе:

І як я мог, і дзе згубіўся —
Няўжо нікога не кране?
Я не ўтапіўся, не разбіўся.
...Няма мяне... Няма мяне...
Няма ні тут, ні там, за дымкай.
Няма ў дзвярах, няма ў акне.
Няма мяне ў тваіх абдымках.
Няма мяне... Няма мяне.
І толькі там, пазней, з палёгкай
У сне, што прыйдзе незнарок,
Убачыш, як душа далёка
Да зор ляціць, як матылёк.

Усё так, усё так... І нешта не гэтак... Адчувальна не хапае сённяшняй літаратуры Анатоля Сербантовіча і такіх, як ён. Іх творчага і жыццёвага напору, самааддананасці і духоўнай чысціні помыслаў. Зрэшты вышэйшая Прырода ведае, каго з нас дзе не хапае — на зямлі і на небе... Як пісаў пра паэта С. Кавалёў: «Ён не пражыў і трыццаці гадоў, пісаў і ўвогуле толькі дзесяць. Глыток жыцця, празрысты і свежы, і — смерць. Якая нікога не пашкадуе, нікога не выбірае і не глядзіць нават на тое, што ты зусім малады, што ты — паэт і не ўсё яшчэ сказаў з таго, што хацеў і мог. Але тое, што нарадзілася, што гарэла і білася ў душы Паэта, — ніколі не згасне, не сыдзе ў нябыт».

Хацелася б верыць.

Леанід Галубовіч

Каляндар жыцця Уладзіслава Паўлюкоўскага

Год таму — у траўні 2015-га — споўнілася 120 гадоў з дня нараджэння беларускага паэта, празаіка, этнографа, краязнаўца і мастака Уладзіслава Паўлюкоўскага (1895–1955). На вялікі жаль, пра гэты юбілей таленавітага беларуса амаль ніхто не згадаў.

Літаратурная спадчына Уладзіслава Паўлюкоўскага раскідана па многіх заходнебеларускіх газетах і часопісах. Ён друкаваўся пад сваім уласным імем, а таксама пад псеўданімамі і крыптанімамі У-Ініцкі; Улад. Ініцкі; У.І.Ніцкі; Улад-Ініцкі; Унучак; У. Паў-скі; Ул.Паў-скі; У.І.; У.-І.; Ў.П. у «Маланцы», «Нашай справе», «Голасе працы», «Сялянскай ніве», «Авадні», «Шляху моладзі», «Пралесках», беларускіх календарах і зборніках. Пасля 1940 года ў Беларусі асобным выданнем не выйшла ніводнай кнігі твораў Уладзіслава Паўлюкоўскага. Толькі ў 1928 годзе ў Вільні з'явілася кніга вершаў «Сон Гаўрылы і розныя вершы», потым — «Апавяданні» (Вільня, 1929), зборнічак жартаў «Клім бабаю і іншыя жарты» (Вільня, 1929) ды ўспаміны «Арышты: Бяроза і воля» (Вільня, 1940). Вось і ўсё, што пабачыла свет. Усе гэтыя выданні выйшлі пад псеўданімамі Улад-Ініцкі.

Нарадзіўся гэты таленавіты чалавек на тэрыторыі сучаснай Стаўбцоўшчыны ў вёсцы Ініца ў шматдзетнай сям'і. Вучыўся ў Стоўбцах і ў Навагрудку, потым у Харкаўскім мастацкім вучылішчы.

Калі пачалася Першая сусветная вайна, яго забралі на фронт. Служыў прапаршчыкам, быў палкавым пісарам у штабе 530-га пяхотнага палка, франтавыя дзеянні якога канцэнтраваліся пераважна на Віленшчыне. Малады прапаршчык падчас непрацяглага зацішша паміж баямі з дапамогай фотаапарата стварыў франтавы фоталетапіс жыцця асобнага палка. Пазней атрыманыя фатаграфіі склалі два альбомы невялікага фармату. Навуковыя супрацоўнікі аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі Таццяна Жук і Марына Ліс апублікавалі шэраг ваенных фотаздымкаў Паўлюкоўскага на сайце http://news.tut.by.

У 1920 годзе У. Паўлюкоўскі прыехаў у родную вёску. Адпачыў там ад войнаў, набраўся сіл і з'ехаў у Вільню.

У старажытным горадзе наладзіў сувязі з творчай інтэлігенцыяй, пачаў супрацоўнічаць з многімі беларускімі выданнямі, як графік удзельнічаў у выданні календароў, кніжак, падручнікаў, а таксама шмат фатаграфаваў. Першыя яго творы з'явіліся ў друку ў 1926 годзе. Зоська Верас у пісьме да Адама Мальдзіса ад 4 ліпеня 1980 года пісала: «Не ведаю, ці Вы звярнулі ўвагу ў маім рукапісным зборнічку біяграфію беларускіх дзеячаў на гэтае прозвішча — У. Паўлюкоўскі. Ён няшмат пісаў, і творы сярэдняй вартасці, але адна работа вельмі цікавая — каляндар на круглы год. Кожны месяц мае назовы ў самых розных мовах, гісторыя кожнага месяца, пачынаючы ад назову, да святаў, звычаяў і г.д. пачынаецца ад рымскіх часоў, канчаецца звычаямі, прыказкамі і г.д. беларускага народу». У пісьме ад 18 сакавіка 1983 года Зоська Верас Адаму Мальдзісу паведамляла, што «ён быў і мастак, і пісьменнік. Супрацоўнічаў у гумарыстычных часопісах «Маланка», у «Заранцы» выдаў кніжку перакладаў Л. Талстога. Але галоўная яго праца — «Гісторыя календароў...» (Зоська Верас. Я помню ўсё. Гародня-Wrocław, 2013).

Сапраўды, найбольш вядомая праца У. Паўлюкоўскага ў 1930-я гады — гэта этнаграфічныя эцюды, прысвечаныя кожнаму месяцу года, — своеасаблівы народны каляндар, у якім апісваліся традыцыйныя народныя святы, звычаі, абрады, прыводзіліся народныя прыказкі, адпаведныя земляробчаму цыклу, тлумачыліся назвы месяцаў і іх першакрыніцы, а таксама іншамоўныя назвы, пачынаючы са старажытных часоў і да пачатку XX стагоддзя.

Шмат пісаў паэт гумарыстычных твораў. У іх апісваў анекдатычныя жыццёвыя сітуацыі, розныя камічныя здарэнні, выпадкі.

У 1940 годзе У. Паўлюкоўскі стаў працаваць у Беларускім музеі імя Івана Луцкевіча. А пасля вайны да 1948 года ўзначальваў Літаратурны музей Аляксандра Пушкіна ў Вільні. Але аднойчы ў канцы лета яго арыштавалі органы МДБ. З Вільні паэта прывезлі ў Мінск і асудзілі да 10 гадоў лагероў.

Пасля смерці Сталіна У. Паўлюкоўскі вярнуўся ў Вільню паралізаваным. Ён пражыў яшчэ два гады і памёр. Яму было толькі 60 гадоў, з якіх 7 ён правёў у зняволенні: Лукішкі, Картуз-Бяроза, ГУЛАГ.

Паэта пахавалі на віленскіх могілках Роса. Як пісала тая ж Зоська Верас да Адама Мальдзіса ад 4 ліпеня 1980 года: «На яго магіле ёсць маленькі помнік. Надпіс — па-беларуску. Апекаваліся магілай удава і яе сын — пасынак Паўлюкоўскага. Але апошнія гады, як мне казаў Янка Багдановіч, магіла зусім запушчаная» (Зоська Верас. Я помню ўсё... С.192).

Такі сумны лёс забытага беларускага літаратара Уладзіслава Паўлюкоўскага — які да смерці заставаўся аптымістам...

Сяргей Чыгрын

Аўтографы Міколы Ермаловіча

Я ніколі не зблытаюся з часам нашага знаёмства з Міколам Іванавічам Ермаловічам. Па вельмі простай прычыне — дата прастаўлена ў аўтографах на яго кнігах. Надпісы простыя, але для мяне вельмі дарагія, кошт якіх з часам толькі ўзрастае.

У кнізе з цвёрдай белай вокладкай «Старажытная Беларусь. Полацкі і Навагародскі перыяд», якая выйшла ў «Мастацкай літаратуры» ў 1990 годзе, буйным почыркам напісана: «Шаноўнаму Уладзіміру Вікенцьевічу Марозу з падзякай за ўвагу да маёй працы. М. Ермаловіч 9.IV.1991. Маладзечна». Тое ж, толькі зусім коратка, у кнізе «Па слядах аднаго міфа» выдання 1991 года: «Шаноўнаму Уладзіміру Вікенцьевічу Марозу. М. Ермаловіч. 9.IV.1991. Маладзечна». У мяне было і першае выданне «Па слядах аднаго міфа» 1989 года, але для аўтографа даў пазнейшую кнігу. Потым, у 1994-м, з'явілася «Старажытная Беларусь. Віленскі перыяд». О, якія ў той час гэта былі кнігі! Яны сапраўды былі адкрыццём, мацавалі тваю беларускую існасць, рабілі Вялікае Княства Літоўскае ўжо назаўсёды неад'емна тваім.

Але што за падзяка «за ўвагу да маёй працы»? Рэч у тым, што ў тыя часы на нашай студыі «Летапіс» мы здымалі яшчэ, акром фільмаў, і кіначасопісы. Вось для «Навукі і тэхнікі» я і прапанаваў зняць сюжэт з Міколам Ермаловічам, назва якога «Адкуль Літва?» гаварыла сама за сябе. Сюжэт доўжыцца дзве з паловай хвіліны, але і за гэты час льга сказаць самае істотнае. У Маладзечна, дзе тады жыў Мікола Іванавіч, мы выправіліся з рэжысёрам Вадзімам Сукманавым. Здымалі ў той невялікай двухпакаёўцы, дзе жыў герой. Жонкі Лідзіі Цімафееўны, вернай памочніцы амаль невідушчаму чалавеку праз усё іх сумеснае жыццё, памяці якой ён прысвяціў сваю «Старажытную Беларусь», ужо не было. Зразумела, адразу кідаліся ў вочы акуляры з выпуклымі шкельцамі, але энергія, якая ішла ад гэтага чалавека, вельмі хутка змушала не звяртаць увагі на тое, што чалавек вельмі кепска бачыць. Ён захоплена гаварыў аб тым, чаму прысвяціў жыццё. Памятаю, што мы папрасілі знайсці некалькі фотаздымкаў. Мікола Іванавіч стаў корпацца ў адной з картонных скрыняў, заўважыўшы пры гэтым, што вось такія ён рабіў на прадпрыемстве для людзей са слабым зрокам ці зусім без зроку. Трэба ж было зарабляць на жыццё.

Сюжэтам усе былі задаволеныя, таму практычна адразу прыйшла думка зняць фільм, што і запланавалі на наступны 1992 год. Божа, якімі ўзнёслымі і плённымі былі тыя першыя гады незалежнай роднай Беларусі! Колькі новага адкрывалася — постаці, гісторыя. І аб усім можна было гаварыць, здымаць фільмы. Рэжысёрам меркаваўся Валерый Кавалёў, па бацьку Паўлавіч, сын пісьменніка. Здаецца, якраз ён прапанаваў здымаць не толькі пра Міколу Іванавіча, але і яго братоў Валянціна і Лявона, тэатральнага рэжысёра і настаўніка роднай мовы, людзей цікавых, адметных. Таму і сцэнар, і потым фільм называўся «Браты Ермаловічы». Па сцэнары мы з Валерыем Паўлавічам лічыліся суаўтарамі... Пісаў яго я ў вечаровай электрычцы, калі вяртаўся ад бацькоў з Даманава ў Мінск. Шлях пад перагрук колаў займае гадзіны чатыры, часу даволі. Тэкст ужо выспеліўся ў галаве, заставалася толькі пакласці яго на паперу. Так і напісаліся на каленях шэсць старонак... Мне падабаецца гіперрэалістычны стыль, але тэксты не вельмі паддаюцца гвалту формы над сэнсам. А тут гіперрэалізм выпісаўся арганічна. Гэтае кінаэсэ ў ліку васямнаццаці надрукавана ў маёй кнізе «За брамай забытых мелодый». Як і верш «Гісторыя», прысвечаны Міколу Ермаловічу і напісаны ў 1993 годзе.

Фільм выяўленча «гіпер» (акрамя некалькіх планаў) не атрымаўся, але і проста рэалізм глядзеўся нягорш, бо людзі на экране цікавыя самі па сабе без кінематаграфічных ці літаратурных выкрунтасаў. Цяпер шкадую толькі аб адным — што практычна не ездзіў на здымкі з рэжысёрам, адабраў у сябе магчымасць больш цесных зносін з Міколам Іванавічам, ды і з яго братамі. У час здымкаў сустракаліся толькі раз — у старой Нацыянальнай бібліятэцы, якая зусім нядаўна была Ленінскай. Наш герой сядзеў за сталом, дзе ляжалі стосы старых кніг, нешта выпісваў з іх, потым падносіў блізка да акуляраў аркуш паперы, спісаны буйнымі літарамі. Выйшлі ў калідор, да акна. Мяне вельмі цікавіла пытанне — а хто ж ліцьвіны з гледзішча этнічнай прыналежнасці? Славяне, балты, фіна-угры? Мікола Іванавіч дадаў яшчэ адну нечаканую парадаксальную версію — гэта магло быць надэтнічным утварэннем кшталту казакоў. Але этнічны чыннік тут не галоўны, даводзіў ён мне сваю думку. Галоўнае і найважнае, што «летапісная» Літва, якая дала назоў нашай старадаўняй дзяржаве, месцілася ў самым цэнтры беларускіх земляў, што адсюль пайшло Вялікае Княства Літоўскае, Рускае і Жамойцкае...

Мы паказалі герою ўжо канчаткова гатовы (нешта цяжка даваўся мантаж, задоўжыўся) фільм, усё яму спадабалася. Але адчувалася, што настрой нейкі не такі, засмучэнне, ці што, адбівалася на твары, калі мы развітваліся ў холе кінастудыі. Пасля сваю здагадку выказаў рэжысёр, сказаў, што герой наш невясёлы, бо не ўставілі ў фільм кадры з жанчынай, якая на той час дапамагала расчытваць і друкаваць рукапісы. Для яго гэта было важна, а сказаць нам не дазваляла выхаванасць і сціпласць. Самае прыкрае, што не было ў тым аніякай праблемы, проста я не ведаў сітуацыі, а рэжысёр за мантажом прамаўчаў.

Пасля фільма больш мы з Міколам Іванавічам не сустракаліся. Я ведаў, што яму далі кватэру ў Мінску, што ён далей цягне гісторыю Вялікага Княства Літоўскага. Праўда, сваю галоўную кнігу «Беларуская дзяржава Вялікае Княства Літоўскае» ў руках патрымаць не паспеў — яго жыццё трагічна абарвалася ў 2000-м годзе.

А фільм «Браты Ермаловічы» жыў сваім жыццём. У першай палове 90-х яго некалькі разоў паказалі па тэлебачанні. Дарэчы, у мяне ў самога як аўтара копія гэтай карціны запісаная якраз з тэлевізара, бо тады не было лічбавых тэхналогій, з кінаплёнкі мажліва было толькі перагнаць на відэа. Апошні раз фільм быў на экране (сапраўдным кінаэкране!) у 2001 годзе. У кінатэатры «Змена», які тады яшчэ існаваў і дзе дырэктаркай была цудоўная жанчына Ніна Міхайлаўна Макрыцкая, мы часта рабілі прэм'еры і прагляды нашых стужак, якія збіралі поўную залю. З яе ініцыятывы і зладзілі імпрэзу да 80-годдзя Міколы Ермаловіча. Ужо без яго, але браты Валянцін і Лявон прыехалі. Зразумела, іхняя прысутнасць у фільме меншая, галоўным героем быў усё ж старэйшы брат Мікола, але яны адэкватна ўспрымалі такую сітуацыю. Заля зноў была поўная. Эфект прысутнасці — ці не найгалоўная выключнасць дакументальнага кіно. Сапраўды, ты быццам зноў сустракаешся з чалавекам, слухаеш яго голас, адгукаешся на яго эмоцыі. Якраз такі настрой быў у гледачоў, усім было цёпла на душы.

Мне здаецца, што і сёння, калі прайшло ўжо амаль чвэрць веку, стужка выклікала б такія ж эмоцыі. Толькі дзе ты цяпер яе ўбачыш?..

Уладзімір Мароз

«...Што ў галаву, тое і на паперу»

Лісты Барыса Сачанкі да Алеся Наўроцкага

Пісьменнікі-землякі Барыс Сачанка (1936–1995) і Алесь Наўроцкі (1937–2012) былі знаёмыя з канца 1950-х гг. А ў 1962 — 1965 гг. А. Наўроцкі працаваў па размеркаванні лекарам на Хойнічыне ў Аравічах, што кіламетраў за шэсцьдзясят ад Вялікага Бору — роднай вёскі Б. Сачанкі. Але той ужо стала жыў у Мінску і працаваў у часопісе «Полымя», таму сябры кантактавалі пераважна праз перапіску. У асабістым архіве Алеся Наўроцкага, перададзеным нядаўна яго сястрой у Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва, захавалася 25 лістоў і запісак ад Барыса Сачанкі, датаваных 1960–1971 гадамі.

Старонкі ліставання дапамагаюць удакладніць некаторыя факты біяграфій пісьменнікаў, лепей пабачыць іх як асобаў, зразумець адносіны паміж імі. Некалькі з гэтых лістоў прадстаўляем увазе чытачоў «Літаратурнай Беларусі».

Маці Вера Міхайлаўна Сачанка з унучкамі і сынам

Пане Алесю!

Прыйшоў я сёння дадому і падумаў: Якая ўсё ж я свіння ў адносінах да цябе. Прыслаў ты ліст мне — я не адпісаў. Прыслаў грошы — я зноў адказаў маўчаннем. Адным словам, свіння я і няма мне ніякага апраўдання...

Таму і рашыў сёння паслаць табе хоць колькі слоў, слоў, якія б падтрымалі цябе там, у палескай глушы, і духоўна, і як яшчэ. У Мінску шмат гавораць пра тваю кнігу[1], хаця з'явілася толькі другая карэктура. Заказваюць рэцэнзіі, прарочаць табе геніяльнасць... Дай бог! І я, каб, як кажуць, пабыць у «спавівальных бабульках», рашыў напісаць табе пра ўсё гэта. І не толькі таму, занудзіўся я без твайго слова, хочацца аб сім аб тым пагаманіць, сёе-тое пачуць... Калі ты будзеш у нашым краі, калі канчаецца тваё «блуканне ў медыцыну і жыццё»? Калі маеш час, чыркні пару слоўкаў, буду вельмі рад...

Барыс Сачанка

У мяне ўсё добра, кніга[2] прайшла ўсе інстанцыі, прывёз жонку[3], дачку[4]. Чытаю раман Ул. Караткевіча[5], захапляюся, злуюся, што сам так не магу, абураюся, што такі талент і часам так лёгкаважна ставіцца да слова і наогул да сяго-таго...

Адным словам, ёсць пра што пагаварыць. І шкада, што мы не выкарысталі «цуда» цывілізацыі — пісьмы, і нічога не ведаем адзін аб адным... Ты ж, мусіць, напісаў там цэлы кош вершаў!..

Будзь жыў-здароў, пішы.

Барыс.

19/II–62

1 Наўроцкі А. Неба ўсміхаецца маланкаю (Мінск, 1962).
2 Сачанка Б. Барвы ранняй восені (Мінск, 1962).
3 Сачанка Тамара Андрэеўна (1936–2010), філолаг.
4 Багданава (Сачанка) Галіна Барысаўна (нар. у 1961), пісьменніца.
5 Раман «Нельга забыць» («Леаніды не вернуцца да Зямлі») выдомага пісьменніка Уладзіміра Караткевіча (1930–1984).

Дружа Алесь!

Моцна цісну тваю, цяпер ужо сапраўдную мужчынскую руку, і віншую з ачалавечваннем[1]! Жывіце ў дружбе, згодзе, і каб у вас як гадок, так і сынок... Усё патрэбна чалавеку, патрэбна будзе і вам. Радуюся, што ты знайшоў сваё шчасце ў маіх родных мясцінах[2]...

Навін асаблівых няма ў мяне. Еду вось сёння ў Каралішчавічы[3], можа што накрамзолю. Буду там месяц. Са сцэнарыем не хвалюйся, конкурс кончыўся, хутка аб'явяць вынікі. Я, што ад мяне залежыць, зраблю...

Быў у Саюзе сход, на якім абмяркоўвалі маладых. Броўка хваліў тваю кнігу, але трохі і лаяў. Канешне, менш, чым мяне...

Нарада ў Маскве адносіцца на больш позні час, я даў у Саюз твой новы адрас.

Хочацца ўжо ўбачыць цябе, пагаварыць што-кольвек. Пісьмы — не тое. Ды спадзяюся хутка быць у тых мясцінах, можа і ўбачымся.

Пішы. Перадавай сваёй палавіне ад мяне і маёй палавіны прывітанні, прымі іх і сам.

Будзь жыў-дуж.

Барыс.

7/IX–62 г.

1 27 жніўня 1962 г. А. Наўроцкі ажаніўся.
2 Жонка А. Наўроцкага Валянціна Харытонаўна Шынкарэнка (нар. у 1941) паходзіць з вёскі Аравічы Хойніцкага раёна.
3 Каралішчавічы — вёска ў Мінскім раёне, дзе з 1956 г. да 1980-х дзейнічаў Дом творчасці беларускіх пісьменнікаў.

Дружа Алесь!

Бачыш, які я. Атрымаў два тваіх пісьмы, і на іх не даў адказу. Даруй мне за гэта — на тое былі свае прычыны. Па-першае, я ездзіў у Вялікі Бор — захварэў бый вельмі бацька[1]. Па-другое, я атрымаў нарэшце кватэру і перабіраўся, абжываўся, купляў розную драбязу... Дый суцешыць цябе нічым не мог — конкурс яшчэ не закончаны і нічога не вядома. Адзін твой сцэнар рэцэнзаваў П. Васілеўскі. Гэта я ведаю, бо разам з ім быў у Каралішчавічах. Сцэнар яму спадабаўся, ён яго адзначае і дае на разгляд другім («Студзень, жнівень» — па-мойму, так завецца твой твор). Але пра прэмію не сказаў нічога — змрачнавата, і гэта можа паўплываць. Адным словам, набярыся цярплівасці і чакай.

Пішы, як тваё жыццё-быццё? І чаму ты адказаў гэтак на анкету? Пісьменнікі здзіўлены! Шмат цяпер пра цябе гавораць.

Прывітанне жонцы ад мяне, а табе — ад маёй жонкі.

Барыс.

29/X–62 г.

Мой новы адрас: г. Мінск, Валгаградская, 21б, кв. 20.

Сачанка Б. І.

1 Сачанка Іван Мікалаевіч, супрацоўнік хімлясгаса.

Дружа Алесю!

Ведаючы, што для цябе, гэтак жа, як і для мяне, самае страшнае — гэта невядомасць і чаканне, спяшаюся як мага хутчэй паведаміць, што зборнік твой я атрымаў, перадрукаваў на машынцы, вычытаў і аддаў Сёмуху (каб ён усё ўладкаваў у выдавецтве); адзін экземпляр, як ты і прасіў, перадаў Вялюгіну. Без тваёй згоды на сваю адказнасць і рызыку даваў чытаць твой новы зборнік, вядома, па просьбе гэтых людзей, Дзяргаю, Караткевічу, Адамчыку, Пташнікаву... Так ужо неяк выйшла, што я не мог ім адмовіць, тым болей, што ўсе гэтыя людзі вельмі цікавяцца тваім лёсам і тым, што ты пішаш. Пра водгукі аб тваім новым зборніку пісаць не буду, бо ты не любіш гэтага, дый навошта ведаць, хто што пра цябе думае, добра тое, што сам ты не горш за ўсіх «цаніцелей» разбіраешся ў сваім пісанні. Скажу толькі адно, што надрукаваць сёе-тое будзе цяжка. Але пра гэта ты ведаеш бадай лепей за мяне сам...

Паколькі ты мне амаль не пішаш, нават другі раз не адказваеш і на лісты, то таксама без тваёй згоды я даю сяму-таму твой адрас, — не ведаю, ці піша хто-небудзь табе пісьмы з Мінску. Вось бадай і ўсё, што я хацеў табе напісаць. Калі трэба яшчэ што зрабіць, пішы, я чым магу, буду рад табе памагчы.

Перадавай прывітанне сваёй жонцы, можа б паказаўся з ёю калі ў Мінск? Пагаварылі б хаця, парасказвалі б хоць свае навіны — я мінскія, ты хойніцкія. Га?

Пішы, адным словам,

Барыс.

Прывітанне ад Тамары.

9.III. 63 г.

Дружа Алесь!

Ёсць шмат чаго табе напісаць. Але я, як ты ведаеш, не надта люблю даверацца паперы, тым болей у лістах, таму паведамлю самае галоўнае. Новую тваю паэмку я перадрукаваў і аддаў Сёмуху і Вялюгіну. Ранейшае, што ты прасіў, каб прачыталі ў рэдакцыі, — прачытана, прычым у даволі такі шырокім коле, Вялюгін абяцаў напісаць табе думкі рэдакцыі пісьмова. Я не буду адбіраць у яго гэтае права, скажу толькі, што сёе-тое спадабалася і будзе друкавацца... Учора быў Ан. Клышка, прасіў даць пачытаць твой новы зборнік... Увага, як бачыш, да цябе ёсць і пільная.

Відаць, ты прыедзеш на Пленум Саюза, ён будзе 25 красавіка. Вось тады можа і пагаворым. Час напружаны, вельмі цікавы, і не ведаю — добра ці кепска, што ты знаходзішся трохі ўбаку ад усяго, што робіцца ў літаратуры. Урэшце, час пакажа і гэта...

Адным словам, будзь жыўдуж, чытай газеты і рабі для сябе пэўныя вывады. А лепш за ўсё пішы... Пісьменнік — гэта творы, а не тая мышыная «возня», што заўсёды ідзе вакол яго імя.

Чакаю цябе да сябе ў госці, а не прыедзеш — пішы.

Барыс.

Прывітанне жонцы тваёй ад нас.

4.IV–63 г.

Алесь!

Не пісаў табе, чакаў усё апавесці тваёй — думаў, машыністка перадрукуе днямі. А яна нешта цягне. Учора сказала: будзе гатова праз тыдзень. Таму вырашыў некалькі слоў чыркнуць табе.

Караткевіч з вялікай ахвотай паабяцаў даць табе рэкамендацыю. Але, даведаўшыся, што і я буду даваць, спасцярог: «Каб мы не завалілі хлопца»[1]. Падумай над гэтым — можа лепей папрасіць табе ў каго-небудзь (замест мяне) з вялікіх — Танка, Вялюгіна, Бярозкіна? Пра гэта пагаворым больш падрабязна, як прыедзеш. Прыязджай у Мінск абавязкова, калі ёсць хоць якая магчымасць. Днямі прынялі ў Саюз вялікую групу, рыхтуюць новую... Напішы, што адказаў Кучар табе?

Шкада Сёмухі — ён больш не рэдактар. Табе прывітанне перадаваў мною...

Вось бадай і ўсё. Прыязджай ці пішы.

Барыс.

7/I–64 г.

Прывітанне жонцы і дачцы ад маіх — жонкі і дачкі.

1 Магчыма, маецца на ўвазе «не захвалілі».

Дружа Алесь!

Не пісаў табе, усё чакаў, калі вернецца Бажко (з Літфонда). Нарэшце, дачакаўся. Учора пакінуў там твой адрас; сказалі, што ўсё, што трэба для афармлення, вышлюць па адрасу, як толькі атрымаюць выпіску з пратакола пасяджэння прэзідыума, што ты прыняты ў члены Саюза. Калі трэба будзе ўсё — не ведаю, можа тыдзень пройдзе яшчэ, а можа і два.

Варта табе, не адкладаючы, прыслаць на імя Ткачова заяву на кватэру, хай будзе, паставяць на чаргу. Заяву пішы ці Прэзідыуму, ці Броўку, афіцыйна.

У мяне ўсё добра. Кніга набіраецца, дома таксама пакуль ціха і ўтульна. Пісаць асабліва няма як — рэдакцыйны тлум заглушае ўсё. Бачыў Сёмуху (прывітанне табе ад яго і віншаванне) — ён эканамістам на завод уладкаваўся[4] (100 рублёў аклад).

Пасля твайго ад'езду было месца на радыё (пайшоў Свірка[5]).

Вось, бадай, і ўсё. Пішы.

Прывітанне ад хлопцаў табе і ад маіх, Тамары і Галі, тваім — жонцы і дачцы.

Будзь дуж!

Барыс.

9/IV–64 г.

Дарагі Алесь!

Як я рад твайму пісьму! Чаму ты столькі маўчаў? Я думаў, што ты ўжо ўцёк недзе са сваіх Аравіч. А ты ўсё яшчэ там...

Хваліш ты мяне дарэмна за кнігу. Кніга выйшла зусім не такая, як я хацеў. Ды што зробіш. Можа калі, дай бог, што яшчэ і напішам.

У мяне ўсё добра, працую на старым месцы, нешта пісваю (папіскваю). Што — і сам не ведаю. І гумар, і лірыку, і трагедыі — што ў галаву, тое і на паперу.

Пішы мне. Хацеў ад «Полымя» паклікаць цябе на нараду маладых (у Каралішчавічах 10 дзён цяпер ідзе) як празаіка — сказалі, не сур'ёзна. А што тады сур'ёзна, га?

Пішы, ці прыязджай. Бо пісьмы — гэта дамская справа, а не мужчынская. Ды бадай старэнькіх... А мы ж маладыя, нам трэба гаварыць па-мужчынску.

Прывітанне жонцы, дачцэ тваёй ад маіх — жонкі і дачкі. І пры выпадку перадай прывітанне галоўурачу Аўрамаўскай бальніцы (ім я табе некалі ўлетку прывітанне перадаваў) — ён некалі дачку маю ратаваў.

Цісну руку.

Барыс.

18/XI–64 г.

Уступнае слова, публікацыя і каментары Віктара Жыбуля.

Турэмная бібліятэка

З новай кнігі вершаў

Уладзімір НЯКЛЯЕЎ

Аскар Уайльд

Калі раніцай на ледзяшах,
што навіслі на крáтах,
блісне сонца,
якое не грэе,
а халодна сплывае па звівах замерзлай вады
і бясследна знікае,
як знікаюць
хвіліны,
гадзіны,
гады,
гэтак востра тады адчуваеш імгненнасць жыцця —
і тады ўспамінаецца казка пра Грэя,
пра ягоны партрэт, што старэў,
пакідаючы юнай натуру...

Ні адзінай маршчынкі на шоўкавай скуры,
на белым чале
Дарыяна,
героя рамана,
але
судзяць аўтара, як вычварэнца,
садаміта, і ў Лондане кожны маляр
мастаку — пра мараль,

толькі ледзі Уіндэрмір крыкнула:
«Брава!» —
веер кінуўшы Лондану ў твар...

А ў турэмным акенцы
ледзяшы. Па замерзлай вадзе
час сплывае.
Ідуць
і мінаюць і ганьба, і слава,
але...
Але ледзі Уіндэрмір крыкнула: «Брава!» —
на Страшным судзе.

24.09.2014

Цыцэрон

Калі раптам пачуеш за кратамі
спрэчку варон,
у якой штосьць даводзіць адна ўсім астатнім,
а тыя, не хочачы чуць,
на яе налятаюць,
хорам каркаюць,
дружна дзяўбуць,
дык міжволі згадаецца Марк Цыцэрон,
рымскі консул, аратар...

Якія філіпікі ён
прамаўляў! Як за рымскі закон
паўставаў! Як на Форуме зводзіўся ён:
«Vita sine libertate, nihil!
Vivant et republica!» —
але рымская публіка
хорам каркала,
цягнучы консула ў церні,

І Цэзар
пераходзіў ужо Рубікон,

І ўжо бачыў Антоній,
як на срэбры яму падаюць
галаву Цыцэрона
і рукі, якія пісалі прамовы, —

і ўжо ў Рыме головы
днём і ноччу сякуць,
а над Форумам
кружаць вароны...

15.09.2014, Вільня

Якуб Колас

Алесю Юркойцю

Калі ў небе за кратамі
гэтак нема і пуста, і гола,
глуха так — хоць кладзіся ў куце паміраць,
можа раптам падаць
пералётная птушка свой голас
над турмой, што завецца Пішчалаўскім замкам,
дзе прачнуўся па звычцы сялянскай на ранку
настаўнік Міцкевіч Кастусь...

Спіць яшчэ Беларусь.
Невядома: прачнецца — ці не?

Хто яна ў сваім сне?
Папялушка?..
Пералётная птушка,
што голас з нябёс падае?..

Што за люд
тут жыве,
які лёс свой праплакаў,
што за край тут
Якубаў ды Янкаў?..

Родны кут —
хтось надрапаў
у куце
на турэмнай сцяне,
у Пішчалаўскім замку.

16.10.2014

Сакрат

Калі кáпае ўночы іржавай вадой,
як атрутаю,
з кратаў,
і не ведаеш, што б ты зрабіў,
калі б меў пад рукою атруту,
дык успомніш міжволі Сакрата,
які ведаў,
што нічога не ведае,
і ў вязніцы на снеданне
выпіў цыкуту,
хоць на вечар гатовы пабег быў:
і падрэзаны путы,
і падкуплена варта —
не кінецца ўслед,
наўздагон...

Ды ўявіў сабе ён,
як Мілет, што паэт,
і Аніт, скурадзёр, і аратар Лікон,
што данос напісалі,
праз які асудзілі Сакрата да страты,
закрычаць: «Вінаваты! Інакш бы не збег...»

У той дзень выпаў снег,
стаўся холад, якога не зналі Афіны
столькі, колькі стаяў Парфенон,
да якога прынеслі Сакрата...

Але не сказалі: «Нявінны!» —
ні Мілет, што паэт,
ні Аніт, скурадзёр,
ні аратар Лікон.

25.10.2014

Уільям Шэкспір

Калі ўявіш за вузкім акенцам,
за крáтамі
неба
ва ўсю яго зорную шыр
з мірыядамі сонцаў,
пульсараў і квазараў,
чорных загадкавых дзір,
дык найперш з усіх, каго ўспомніш —
Уільям Шэкспір,
паляўнічы ў сузор'ях і дзірах,
які па судзе
сем гадоў прабадзяўся немаведама дзе,
і цяпер
на галёрцы ў тэатры пляткараць:
«Арыштант... Браканьер...
Не пяром, а кап'ём піша ён свае п'есы!» —
і на сцэну ляціць памідор...

А праз двор —
ціхі хор,
вечаровая меса ў Саўтваркскай царкве,
дзе Марыя Цюдор
распраўлялася з ерыткамі,
дзе знайшлі супакой і Джон Флетчар, і Джон Гауэр,

дзе вякі праплылі над вякамі,
над сусветам,
тэатрам Шэкспіра
ва ўсю яго шыр
з мірыядамі сонцаў,
пульсараў і квазараў,
чорных загадкавых дзір,

дзе бадзяжнік Шэкспір,
арыштант, браканьер,
раптам выбіў з шампанскага корак
на нейкай з прэм'ер
(ці «Макбета», ці «Ліра»),
і корак — да зорак...

25.09.2014

85-годдзе доктара беларускасці

...Былі дэканы ўніверсітэцкага філфака, якія свае ўступныя лекцыі пачыналі з успамінаў пра аспіранцкае жыццё, падчас якога прачытваўся поўны збор твораў Леніна. І быў дэкан, які свае ўступныя лекцыі пачынаў з іншага прызнання: у свае аспіранцкія гады прачытаў збор старабеларускіх летапісаў.

Гэты чалавек — Алег Антонавіч Лойка — з'явіўся ў наш свет у Слоніме ў першы дзень траўня 1931 года (і завяршыў зямное жыццё там жа 19 лістапада 2008-га). Скончыўшы агульнаадукацыйную польскую школу, вучыўся затым у школе рускай, а на сталічны філфак быў прыняты толькі кандыдатам у студэнты — бо меў сувязі з Саюзам беларускай моладзі...

І стаў кандыдатам у беларускасць, чаму сведчанне — пасляховая вучоба, першыя вершы (апублікаваныя яшчэ ў акупацыйнай «Баранавіцкай газэце» і чытаныя са слонімскай сцэны Наталлі Арсенневай). А вось доктар беларускасці нараджаўся ў ім падчас таго аспіранцкага жыцця. Мацнеў — у тысячах лекцый на працягу амаль пяцідзесяцігадовай філфакаўскай працы. Сталенне выявілася ў амаль тысячы навуковых публікацый, у сямі дзясятках кніг паэзіі і прозы, у даследніцкім летапісе гісторыі беларускай літаратуры — ад старажытнасці да дня сучаснага, у раманах-эсэ пра найвыдатнейшых сыноў нашай зямлі Францыска Скарыну і Янку Купалу. Гэтае сталенне адзначалася званнямі дацэнта (1962) і прафесара (1971), члена-карэспандэнта НАН Беларусі (1989), ступенямі кандыдата (1956) і доктара (1969) філалагічных навук, узнагародамі (ордэнам Дружбы народаў і медалямі), лаўрэацтвам: Дзяржаўнай прэміяй Беларусі (1990) і Прэміяй імя У. Пічэты (2003).

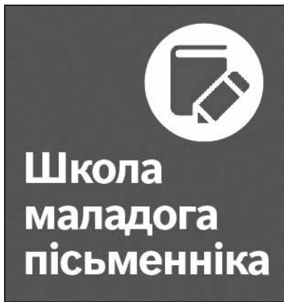
Званне ж доктара беларускасці было і найбольш пашанотнае з усіх пералічаных, і найбольш клопатнае, бо Алег Лойка, сын таленавітага слонімскага фельчара, нястомна лячыў нашую памяць, нашую волю, наш розум, наш дух. Ягоныя лекі — паэтычныя, песенныя, літаратуразнаўчыя, публіцыстычныя, перакладніцкія, настаўніцкія — увабралі мудрасць, мужнасць і волю сотняў людскіх пакаленняў і яшчэ сотням новых пакаленняў будуць мацаваць нацыянальнае здароўе. Як некалі рабілі гэта маладому аспіранту згаданыя напачатку летапісы...

Алесь Пашкевіч

Алег Лойка, сын таленавітага слонімскага фельчара, нястомна лячыў нашую памяць, нашую волю, наш розум, наш дух. Ягоныя лекі — паэтычныя, песенныя, літаратуразнаўчыя, публіцыстычныя, перакладніцкія, настаўніцкія

Сапраўдныя колеры

Пяць гадоў пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў працуе Школа, у якой праходзяць творча-практычныя штудыі (заняткі з пастаяннымі выкладчыцамі, лекцыі і майстар-класы запрошаных вядомых літаратараў і навукоўцаў) аўтары-пачаткоўцы з усяе Беларусі.

Сёння «Літаратурная Беларусь» знаёміць з творамі некаторых яе навучэнцаў.

Варгін

Аліна ДЛАТОЎСКАЯ

Аліне 21, жыве ў Мінску, студэнтка і арганізатар дзіцячых творчых фестываляў, лічыць, што Школа маладога пісьменніка пры СБП дала ёй усведамленне сябе як літаратара.

Чорная муха раздражнёна білася ў шкло. Спрабавала патрапіць на сцюдзёную лістападаўскую вуліцу. Халодную, ахінутую вільготным туманом.

Чорная гарбата астыла ўжо другі раз. Моцы выйсці на кухню па кіпень не было. Нічога, вып'ецца і халоднай.

Чорны швэдар непрыемна калоў цела. Прымушаў увесь час шукаць зручнейшае становішча. Але не грэў.

Чорны кот ціха вуркатаў, уладкаваўшыся ў яго на каленях. Адзіная істота ў пакоі, якая засталася цёплай гэтай восенню.

Бескаляровы агідны адчай напаўняў яго галаву. Разам з навязлівым жужжанем.

Чорная муха білася ў шкло.

«Дурніца».

***

Дзядоўнік цяжка выцягваць з вопраткі. Пальцы нервова дрыжалі. Зноў атрымае пляскача ад бацькі ды пагардлівы позірк ад маці. Але гэта раздражняла менш за расчараванне і крыўду ў чорных вачах дзяўчаці насупраць. З валасоў дзядоўнік выцягваць яшчэ і балюча. Варта было папрасіць прабачэння. Але ён не асмеліўся б. Таму проста працягнуў руку, каб дапамагчы ёй выбрацць з пасмаў бадзякі. Чамусьці яму здавалася, што гэта не так страшна, як выбачацца. Яна адхінулася і скрывіла вусны. Калі звычайная дзіцячая гульня ператварылася ў прычыненне болю адзін аднаму?

Дзяўчынка, ганарліва ўзняўшы кірпаты нос, рушыла ўслед за бацькамі, якія ўжо зніклі за паваротам лясной сцяжыны. Ён пабег за ёй. Раптам спыніўся. Пастаяў крыху, сціскаючы кулакі, хмурачы бровы. Крочыў далей спакойна ды павольна.

Пахіленая лядашчая хата выплыла з восеньскага туману шэрым прывідам. Дах яе быў увесь імшаны, у вокнах даўно не было шыбаў, а падворак зарос пустазеллем. Казалі, тут жыла старая вядзьмарка. Імя яе ў вёсцы не называлі. Ды і ўвогуле рэдка пра яе гутарылі. Тым не менш плёткі пра яе смерць разышліся даволі хутка.

Малая замерла перад хатай, збялелая, напружаная. З ганку на яе і хлапчука ўважліва глядзела старая. У бруднай спадніцы, шэрай камізэльцы ды зацёртай хустцы кабета выглядала такой жа прывіднай, як гэтая хата ды абляцелыя каржакаватыя яблыні. Позірк яе праціnaў да самага сэрца.

Ён не спалохаўся, не. Толькі па целе пабеглі дрыжыкі. І раптам адчуў сябе неверагодна самотным, халодным, пустым, пакінутым. Нібы тая хата. Жанчына маўчала. Але ён глядзеў ёй у вочы і чуў:

«Вазьмі яе за руку. Альбо пражыві ўсё жыццё ў адзіноце».

Цёплая пяшчотная ручка ў яго далоні, здавалася, магла назаўсёды выратаваць яго ад гэтай пустэчы, ад гэтага холада. Але нешта спыняла яго. Нешта хацела яго пакутаў.

Ён хітнуў галавою, нібы вытрасаючы адтуль словы жанчыны, ды рушыў далей. Гэта ўсё яму прымроілася.

Дзяўчынка засталася стаяць, працягваючы пустэчы руку. Пальцы дрыжалі ад холаду. Вусны — ад плачу.

Ён зноў памыліўся. Ён зробіць яшчэ процьму памылак. Але ўсё пачалося з дзядоўніку ў валасах — у гэтым ён быў упэўнены.

***

Аднойчы на Дзяды ён знайшоў у пад'ездзе чорнае кацяня. Забраў дадому. Што выратуе ад самоты лепш за пухнаты камячок? Ад самоты, якую ён стварыў сабе ўласнымі рукамі. Баючыся нарабіць яшчэ больш памылак. Проста баючыся.

Відаць, ёй вядзьмарка тады падказвала нешта іншае. Бо яна цяпер вывучала беларускую міфалогію. Пісала ў сеціве: «Жудасны чорны кароль катоў Варгін, знайшоўшы сабе гаспадара, прымушае яго сварыцца з любімымі ды роднымі, пакутваць ад адзіноты. Выклікае жудасныя псіхічныя расстройствы. Ад яго прысутніцтва ў галаве ў чалавека заводзяцца мухі, якія ў выніку даводзяць самотніка да вар'яцтва».

Няма нічога жудаснага ў чорных катах. Гэта не яны даводзяць да вар'яцтва, і не мухі, якія з'яўляюцца ў галаве ад іх прысутнасці. Да вар'яцтва даводзіць адзінота. А адзіноту чалавек стварае сабе сам.

Чорныя мухі біліся ў шкло.

«Дурань».

У пад'ездзе

Марыя БАДЗЕЙ

Марыі 18 гадоў, родны горад — Ваўкавыск, студэнтка, будучы лінгвіст.

Школа пісьменніка прынесла новыя знаёмствы, больш крытычнае стаўленне да сябе і кучу назваў кніг у нататніку, якія варта было б пачытаць-прачытаць.

«Калі б жыццё не стукала б нас час ад часу па галаве, мы, далібог, не ўбачылі б ніводнай танцуючай зоркі».

Мы сядзім на лесвічнай клетцы пад абдрапанымі дзвярыма, назаўсёды маладыя, расхрыстаныя і стомленыя, п'ем таннае віно, заплюшчваем вочы, пяём, сварымся, выскокваем з сябе, цалуемся, слухаем джаз, таньчым на сходах, з'язджаем па парэнчах, плачам і крычым, і жыццё нашае міргае цьмянай лямпачкай, і сны нашыя такія шчымлівыя, што нам не холадна ў бясконцых зімах тузаць прамерзлую клямку і дыхаць на яе, а з-за гэтых начных дзвярэй, дзвярэй, якія мы ўсе заўсёды носім з сабой, нехта праз вочкі-зоркі глядзіць на нас з недаверам, колькі б мы ні званілі і ні стукаліся б у вушакі, а мы звонім і стукаемся, хоць і не ведаем, што за імі будзе: ці то сапраўдны і першасны дом, ці то адсутнасць ці сутнасць мовы і раскрыццё ўсіх знакаў ды картаў, а можа, мы і там станем гасцямі, дзе нас адагрэюць, накормяць, суцешаць і адправяць бадзяцца зноў, але, зрэшты, надзея дакедацца, хто мы ёсць ці былі, мяўкае катом на батарэі, пакуль гукі, і словы, і рухі, і жэсты нашыя нераспазнавальныя, і толькі час ад часу стары паштальён, якога няма ў сваёй Айчыне, кідае ў паштовыя скрынкі з нумарамі кватэр адказы, а мы іх чытаем і цяпер знайшлі сабе гульню — выдумляць пытанні да гэтых адказаў, а нехта ўжо з цёплай усмешкай назірае за намі праз зачыненыя дзверы, пакуль мы шумім, няёмка топчамся пад імі і, бывае, крадзем дыванкі, упарта свідруем замкі вачыма і калупаемся ў іх адмычкамі, адключаем электрычнасць па ўсім доме, і спяваем, спяваем, спяваем, але гэта нічога, гэта бывае, не перажывай, Божа, ведаеш, дзень сціраe ноч, і нам пакуль і ў пад'ездзе нядрэнна.

Сябры

Канстанцін КАСЯК

Нарадзіўся ў 1987 годзе ў Менску, скончыў гістарычны факультэт БДУ (спецыяльнасць — гісторыя ўсеагульная і айчынная) і Беларускі Калегіюм. Пасля заканчэння ўніверсітэта працаваў у самых розных сферах: ад установаў культуры і адукацыі да вэб-студый. Займаецца боксам і гуляе ў рэгбі. Пісаць і публікавацца пачаў некалькі гадоў таму.

У дзяцінстве мяне вучылі, што сяброўства — гэта адна з галоўных рэчаў у жыцці. «Что мне снег, что мне зной, // что мне дождик проливной, // когда мои друзья со мной!» — спявалі мы на занятках у пачатковай школе. І тады яно было сапраўды так. Цікава, а што там цяпер спяваюць малыя?

Памятаю, выйдзеш з дому ў двор, пасунешся на горку — і там абавязкова хто-небудзь будзе. Любою парой года, пры любым надвор'і, як у рэкламе канцэртаў Уладзіміра Ухцінскага. Каля школы, на вялікім полі, часцяком гулялі ў лапту. Гэта такі наш мясцовы аналаг амерыканскага бейсбола. У суседнім двары, які стаяў на вышэйзгаданай горцы, стаялі тэнісныя сталы. Па вечарах збіраліся вялікія кампаніі гульцоў і «пяклі» аж да самай ночы. Цяпер на полі стаіць вялікі хмарачос. Ці стаяць сталы?

За свае школьныя гады я вучыўся ў трох школах. І ва ўсіх, здаецца, былі сябры. А цяпер падумалася — а дзе ж усе яны? Куды падзеліся? Дзе згубіліся? Раскідала жыццё маіх сяброў і таварышаў так, што, здаецца, ніколі ўжо і не збярэш усіх разам у адным месцы, і ніколі ўжо не будзе гэтае «як раней». Некаторых няма ўжо і ў жывых. Застаецца хіба што час ад часу згадваць, настальгаваць і сумаваць па тым, што не зрабіў і не сказаў своечасова.

А яшчэ гэтыя сацыяльныя сеткі… Яны цалкам перавялі сяброўства ў віртуальную рэальнасць. Выклаў фота — сядзіш, цікуеш: хто лайкне, хто перапосціць, хто што напіша пад ёй. Выпіліўся хто з сеціва — ого, нешта здарылася. А калі выдаліў — значыць, моцна пакрыўдзяны. А паспрачацца, з'едліва адкаменціць ці проста пафлудзіць, калі няма чаго рабіць — гэта ўжо, здаецца, проста норма жыцця.

Ёсць у мяне сябар, які зусім нядаўна завёў сабе акаўнты ў тых сацыяльных сетках. Раней яму было проста нецікава. А тут набыў сабе модны смартфон, дык ужо і няма як без іх, не адкруцішся. Я тады ўсё думаў: «Ну ўсё, цяпер зажывем, будзем перапісвацца часта». А выйшла так, што цяпер нават не тэлефануем адзін аднаму. Сацыяльныя сеткі ствараюць ілюзію прысутнасці — нашто бачыцца ў рэале, калі ў віртуале ты заўжды анлайн?

Але і гэта яшчэ не ўсё. Увявіце сабе: ёсць у маім жыцці катэгорыя грамадзянаў, якія альбо дагэтуль не маюць акаўнтаў у тых сацсетках, альбо на глыбокім «шыфры». І чаго-якога, незразумела. Не бачыліся са школы, а так хацелася б на іх паглядзець, спытаць, што ды як.

Дапісаў, узяў у рукі смартфон. Пачысціў у «В контакте» старую перапіску. Засталося толькі два дыялогі: чацікі з маімі сябрамі — у адным 6, у другім 5 чалавек. Вось і ўсе сябры…

Вяроўка

Святлана ГАЛУЗА

Святлана нарадзілася ў Оршы, студэнтка Інстытута журналістыкі БДУ.

Піша ў асноўным дэтэктывы з элементамі рамантыкі, біяграфічныя аповеды, часам фантастыку. Дзякуючы Школе пісьменніка пры СБП знайшла новых сяброў-аднадумцаў, змагла выйсці са стану дэпрэсіі і ляноты, набыла сілы і натхненне для новых твораў.

Часам бывае так, што чалавек хоча ці павінен нешта зрабіць, але не можа. Ніхто, акрамя яго, не ведае, чаму так здараецца. А ён ведае, але ўжо позна, бо ў яго на шыі вяроўка.

Цяжка вызначыць, калі і ад чаго яна з'яўляецца. Спачатку

яе ніхто не заўважае, нават сам «вязень». Яму лёгка і свабодна з ёю: яна не цісне, не перашкаджае, хутчэй наадварот. Яна замяняе ўсё ў жыцці, паступова выціскаючы тое, што было істотным яшчэ месяц-два таму. Чалавек не ўяўляе, як раней абыходзіўся без яе. А яна, як змяя, прыгрэтая на грудзях, раптоўна пачынае псаваць жыццё, праўда, «ахвяра» гэтага не адчувае. Не, не так. Яна проста не хоча адчуваць і па-ранейшаму не заўважае вяроўку на сваёй шыі. Калі раней чалавек хаця б крыху аслабляў яе, то цяпер ужо — не, наадварот, ён зацягвае ўсё тужэй і тужэй. Усе кажуць яму, што ён павінен зняць гэтую вяроўку з сябе, ды ён не хоча слухаць. Яму і так добра.

Усё больш і больш вяроўка перакрывае доступ да кіслароду, атручваючы мозг. Яна, як вампір, смокча энергію са свайго закладніка. Ён ужо амаль памёр з-за яе, але па-ранейшаму нічога не заўважае, нягледзячы на тое, што людзі вакол усё часцей і часцей нагадваюць яму пра вяроўку. Ды ён, мабыць, ужо і сам разумее сваім напаўзагінулым мозгам, што вяроўка — гэта шлях у бездань, нават у смерць. Толькі праклятыя аркан ужо выйшаў з-пад кантролю. Нягледзячы на сваё нежаданне, чалавек становіцца рабом вяроўкі, страчвае сваю асобу, атаясамлівае сябе з вяроўкай. Гэта жудасна, жахліва і нават смяротна. «Ахвяры» ніхто не можа дапамагчы, акрамя яе самой. Яна сама павінна знайсці выйсце.

Любы шнур, нават наймацнейшы, можна рассекчы ці разрэзаць. І гэты не выключэнне. Толькі дзе знайсці патрэбнае абсталяванне?

Раб цярпліва шукае, стукае ў зачыненыя дзверы, зачыненыя сэрцы, пачынае крычаць, маліць аб дапамозе. І нарэшце разумее, што адзіны спосаб — толькі ягоная моц. Ён знясілены вяроўкай, і моцы ў слабых руках не хапае, каб разарваць яе. Але вязень не саступае. Ён раптам знаходзіць у сабе ўпартасць, жаданне дасягнуць пастаўленай мэты. І з кожным крокам да яе адчувае, як вяроўка на шыі слабее, як амаль забіты мозг пачынае вольна дыхаць, як з'яўляюцца думкі. А вяроўка распадаецца на шматкі. Цяпер яна ўжо не патрэбна чалавеку. Ён зразумеў, чаму і калі з'явілася гэтая перашкода. І ведае спосаб пазбаўлення.

Сапраўдныя колеры (Віцька)

Наталля БІНКЕВІЧ

Наталля нарадзілася ў 1990 годзе ў адным з самых старажытных гарадоў Беларусі — Ваўкавыску (як прызнаецца). Вучылася ў школе і ліцэі ў Івацэвіцкім раёне, у Мінскім лінгвістычным універсітэце. З лістапада 2012 года працуе на Міжнародным радыё «Беларусь» (Белтэлерадыёкампанія).

Віцька з'явіўся ў нашай сям'і роўна год таму, на каталіцкае Раство.

А да гэтага ў цёткі Люды былі бяссонныя ночы — дзядзька барабаніў ноччу ў дзверы, брудны і галодны. Хросная перадала гэтую бажавільную постаць маёй маці на мяжы двух раёнаў, запэўніла, што мыла яго, але зарослы схуднелы бесхацінец сам потым прызнаўся, заікаючыся, што карміць — карміці, а мыць — не мылі. «Добра, што паесці далі,» сказала маці — і церла Віцьку тры вечары запар, пакуль бруд не сышоў з абгарэлай спіны.

Цяпер хросны ма́е асобны пакой у нашай кватэры, дакладней сказаць ¬– у бацькоўскай. Раней, жывучы са сваімі бацькамі, ён таксама меў свой пакой, праўда, мяне туды не часта пускалі — баяліся, што хросны можа пакалечыць. За сорак пяць гадоў жыцця дзядзька шмат каго калечыў, а перш за ўсё — сябе, толькі хто ці што ў гэтым віннае? Дурная кампанія, праца на будоўлях, распушчанасць дзевяностых? Сядзеў у пастарунку, тросся ў прыпадках эпілепсіі, гарэў, збіваў бацькоў, краў грошы, выліваў суп на падлогу. У дзяцінстве Віцька называў сябе воўкам і казаў, што яму трэба раздабыць «ваўчынае сэрца» і з'есці яго сырым.

У сямейным коле Віцю звалі Воўча. Нават у тэлефоне падпісала яго так.

«Дзядзя Воўча пад'еў», — тэлефанавала стомленая маці. І так было не салодка, а тут на табе — брат-інвалід.

Іншы раз думаеш: навошта такія выпрабаванні? Але кожны нясе і неба сваё з сабою, і свой крыж. Гэта бездакорныя выпрабаванні — можа, толькі ім суджана быць ідэальнымі ў нашым свеце.

Пакуль думалі, куды прыстроіць Віцьку, пра рэабілітацыю і догляд, ён збег на Новы год з новага месца, знайшоў, з кім выпіць і з кім пабіцца. Першага студзеня мама працірала Воўчу сінякі перакісцю вадарода. Другога студзеня дзядзька не мог заснуць — не верыў, што спіць на чыстай прасціні і накрываецца чыстай коўдрай.

Цэлы год маці пыталася, ці правільна зрабіла, забраўшы Віцьку, бо наш тата супраць ягонага знаходжання ў кватэры.

За цэлы год Віцьку чатыры разы забіралі санітары і міліцыянты, а маці трапляла ў шпіталі.

У той Новы год я не паехала да бацькоў — мне было страшна бачыць Віцьку. З ім нават пагаварыць няма пра што. Няма пра што пагаварыць і з бацькамі, таму я не люблю сямейныя святы. Няма пра што пачуць па тэлевізары, але Воўча сядае да экрана блізка-блізка, на фільмах маўчыць і смяецца на рэкламах, паўтарае вершык пра ўкраінскія лекі ад запору.

Калі пасля першага вяртання дзядзькі прыехала да бацькоў, убычыла старых людзей. Мне стала страшна. Марна спрабавала ўсіх аб'яднаць за адным сталом — бацька раўнуе да Віцькі, у маці заўсёды шмат спраў, Воўча маўчыць.

Бабуля ж па-звярынаму любіла Віцю. Аднойчы ў далёкім дзяцінстве ён нібыта ўпаў з калыскі, і яна не магла да смерці дараваць сабе той выпадак. Нарадзіўшыся трынаццатага чэрвеня, бабуля лічыла сябе нешчаслівай, так бы і засталася «ў дзеўках», калі б нехта са сваякоў не звёў яе з дзедам. Дзед казаў, што адзін наш родзіч быў пры пане вартаўніком, надта жорсткім чалавекам, кідаўся на людзей з сякерай. У пакаленнях усё паўтараецца, таму і Віцька такі атрымаўся...

Ён мог бы быць матэматыкам або рабіць мэблю на заводзе, а цяпер гэта саракапяцігадовы дзед са скручанымі пальцамі. Але ён любіць працу.

Усе родзічы памерлі, Віцька знайшоўся год назад. Дзе ён быў увесь гэты час — невядома, і сам не можа ўзгадаць. Ёў яблыкі і сырую бульбу, пабіў усе рэкорды каскадзёрскага майстэрства Беларусі...

Пра што ён марыць? Сумуе па сваіх бацьках? Чаго чакае ад надыходзячага года? А пра што мараць мае бацькі? Ці сумуюць па сваіх бацьках і чаго чакаюць ад надыходзячага года?

Мая сяброўка кажа, што ў кожнай беларускай сям'і ёсць свой Віцька. Няўжо такія віцькі не маюць права на ўпрыгожванне ялінаў? Хоць гэты снежань на смак, як таматы з крамы ўзімку, я прыехала праз сілу трыццаць першага з гітарай. Не праглыналіся, застрывалі радкі з песні «...І цемра ў табе можа заставіць пачувацца зняважаным». Я прыехала, каб правесці эксперымент над сабой. Калі атрымаецца ахінуць траіх пяшчотай, я вытрымаю наступны год — сэрца навываrат. Я прыслухаюся да іх сапраўдных колераў. Пра што маўчаць ў наваготнюю ноч?

Шырокі кругагляд

Марыя МАЛЯЎКА

Нарадзілася ў Кіеве ў 1990-м. Бацькі — беларусы з Палесся. Сям'я вярнулася на гістарычную радзіму. Скончыла факультэт філасофіі і сацыяльных навук БДУ. Пачынала працаваць PR-спецыялістам, пасля падалася ў журналістыку.

Асноўны жанр звычайна вызначае як «фэнтэзі», хоць сам тэрмін страшэнна не любіць, бо мала хто можа даць яму адэкватнае азначэнне.

У межах Школы пісьменніка, як прызналася, «адрывалася напоўніцу і эксперыментавала з жанрамі», а сама Школа дала ёй творчую свабоду і зваротную сувязь. Гэта значыць, можна паэксперыментаваць/накасячыць, гарантавана даведацца, ці добра атрымалася, а таксама параўнаць свае працы з іншымі.

Куб існаваў у трохмернай прасторы. Яму быў вядомы свет у бясконцасці формаў і граняў. Ды і ўсе жыхары той старонкі геаметрыі, дзе ён існаваў, мелі такія ж уласцівасці. Акрамя трохкутніка.

Часам Куб нягучна перагаворваўся з суседзямі:

— Шкада яго. Што гэта за жыццё — існаваць у адной плоскасці? Ён жа зусім свету не бачыць. Ніякага кругагляду. У яго свет плоскі. Не хацеў бы я мець такую абмежаванасць!

З Трохкутнікам усе былі ветлівыя, бо асобы, надзеленыя шырокім кругаглядам, не маглі дазволіць сабе пагарджаць тымі, хто не падобны на іх. Гэта не сведчыла б пра шырыню поглядаў.

Але Трохкутніку хацелі дапамагчы.

— Вы б зрабілі сабе праекцыю, даражэнькі, — клапатліва казала Пірамідальная Трапецыя, ківаючы шырокімі бакамі. — Кажуць, у пачатку кнігі адна Акружнасць так зрабіла, — дадавала яна шэптам.

Трохкутнік сарамліва ціснуўся да краю старонкі.

— Метад праекцыі дае магчымасць дадаць трохкутнай фігуры адразу тры грані. А калі цалкам адарвацца ад плоскасці, то і цэлых чатыры, — аўтарытэтна паведамляў навуковец Паралелепіпед.

— Я не магу зрабіць такую неабдуманую рэч, — мармытаў Трохкутнік, — бо я змянюся і стану іншай фігурай.

— Ды хіба гэта дрэнна, дружа? — паблажліва пытаўся Куб. Ён лічыўся сябрам Трохкутніка. — Трэба не баяцца змяняцца. Інакш... Проста не зусім цікава, я мяркую, бачыць свет толькі плоскім. У жыцці трэба спазнаваць усё новыя і новыя грані.

— Але я баюся стаць іншым.

Фігуры за спінай Куба пацiскалі гранямі.

— Немагчыма з ім нічога зрабіць, — казалі Кубу ў іншым кутку старонкі за слупком тэксту. — Ён адмаўляецца развівацца.

— Гэта яго права. Але шкада яго. Ён жа свету зусім не бачыць.

— Добра, што хоць не такая чорная ў яго праца, як у прамых. Тыя, бедныя, зусім на пабягушках.

— Абмежаваныя асобы.

— Вось паспрабуй скажы ім, што свет вялікі і аб'ёмны.

Фігуры захіхікалі. Куб глядзеў на іх трохі збоку, паказваючы сваім выглядам, што, вядома, усё гэта мае месца, але Трохкутніка яму шкада.

Увечары, калі Трохкутнік, як заўсёды, быў адзін, у яго куточку пачуўся шоргат. Побач на рамку загалоўка прысела прыгажуня — Трыганальная Зорная Біпіраміда, па мянушцы Зорка. Яна была надзвычай сціплая, змяшчалася недалёка ад Трохкутніка і ніколі не ўдзельнічала ў свецкіх размовах. Толькі слухала краем вуха.

— Скажы мне, — хутка зашаптала яна. — Я хачу спытаць... Не, не так, як звычайна пытаюцца, я сапраўды хачу ведаць... Чаму ты не хочаш стаць трохмерным?

— Зараз, — сказаў Трохкутнік. — Вось... Давай памаўчым. Паслухай!

Яны прыслухаліся. Зорка чула лёгкі звон цішыні.

— Што? Што такое?

— Т-с-с! Трэба слухаць глыбей. За цішынёй.

Старонка перагарнулася. Яны не заўважылі гэтага. А што тут дзіўнага? Не заўважаем жа мы, як круціцца зямля па арбіце.

Прыслухаліся мацней, і раптам Зорка пачула, як сціхае вечнае шаргаценне літар, а з-за межаў старонкі далятаюць іншыя гукі. Яны станавіліся ўсё выразней. Пачуўся дзіцячы голас.

— Вось, слухай цяпер, — прашаптаў Трохкутнік.

— А гэта што за фігура? — спытаў мужчынскі голас, і яны нават заўважылі, як да Паралелепіпеда наблізіўся вялікі шурпаты палец. Зорка глядзела ў захапленні. Таго, знешняга свету ні яна, ні яе сябры яшчэ ніколі не бачылі.

— Гэта... Гэта — скрыня! — выгукнуў дзіцёнак.

Зорка падавілася смяшком, прыкрыўшы рот. Трохкутнік паглядзеў на яе і таксама засмяяўся. Трэба ж — Паралелепіпеда абазвалі скрыняй!

— А гэта?

— А гэта — квадрат. Квадрат з квадрацікаў!

— Ага. А ўсе квадрацікі разам завуцца куб. А гэта?

Тут палец рашуча паказаў на Зорку.

— А гэта зорачка! — закрычаў дзіцёнак. І нават у захапленні наблізіў тварык. — Якая прыгожая!

Зорка пачырванела, а Трохкутнік паглядзеў на яе і хітравата ўсміхнуўся.

— Ну а вось гэта? — спытаў голас сур'ёзна. — Гэтую фігуру ты ведаеш.

— Гэта Трохкутнік!

— Ага. А цяпер скажы, чым ён адрозніваецца ад іншых фігур. Вось гэтай, гэтай, гэтай...

Дзіцёнак доўга думаў і вадзіў пальчыкам па старонцы з кутка ў куток.

— А! Я ведаю! Трохкутнік можна проста выразаць з паперы, а астатнія трэба яшчэ і складваць.

— Ого! — здзівіўся голас. — Глыбока разважаеш. Так, розніцу ты правільна заўважыў. Гэтыя фігуры адрозніваюцца тым, што яны аб'ёмныя. Ну вось, цяпер мы навучыліся адрозніваць плоскія і аб'ёмныя фігуры. Развітайся з трохкутнікам і яго сябрамі — і можаш перагарнуць старонку.

Галасы аддаліліся.

— Значыць... — Зорка ва ўсе вочы глядзела на Трохкутніка. — Уся наша старонка — для таго, каб вывучыць тыпы фігур?

— Ага.

— І ты... Без цябе ніяк не абысціся? І ўсіх параўноўваюць з табой? Значыць, ты тут самы галоўны?

Трохкутнік засаромеўся:

— Ну, я проста выконваю сваю ролю.

— Дык вось чаму!..

— Так. Бачыш, калі я стану іншай фігурай, старонку можна проста вырваць і выкінуць.

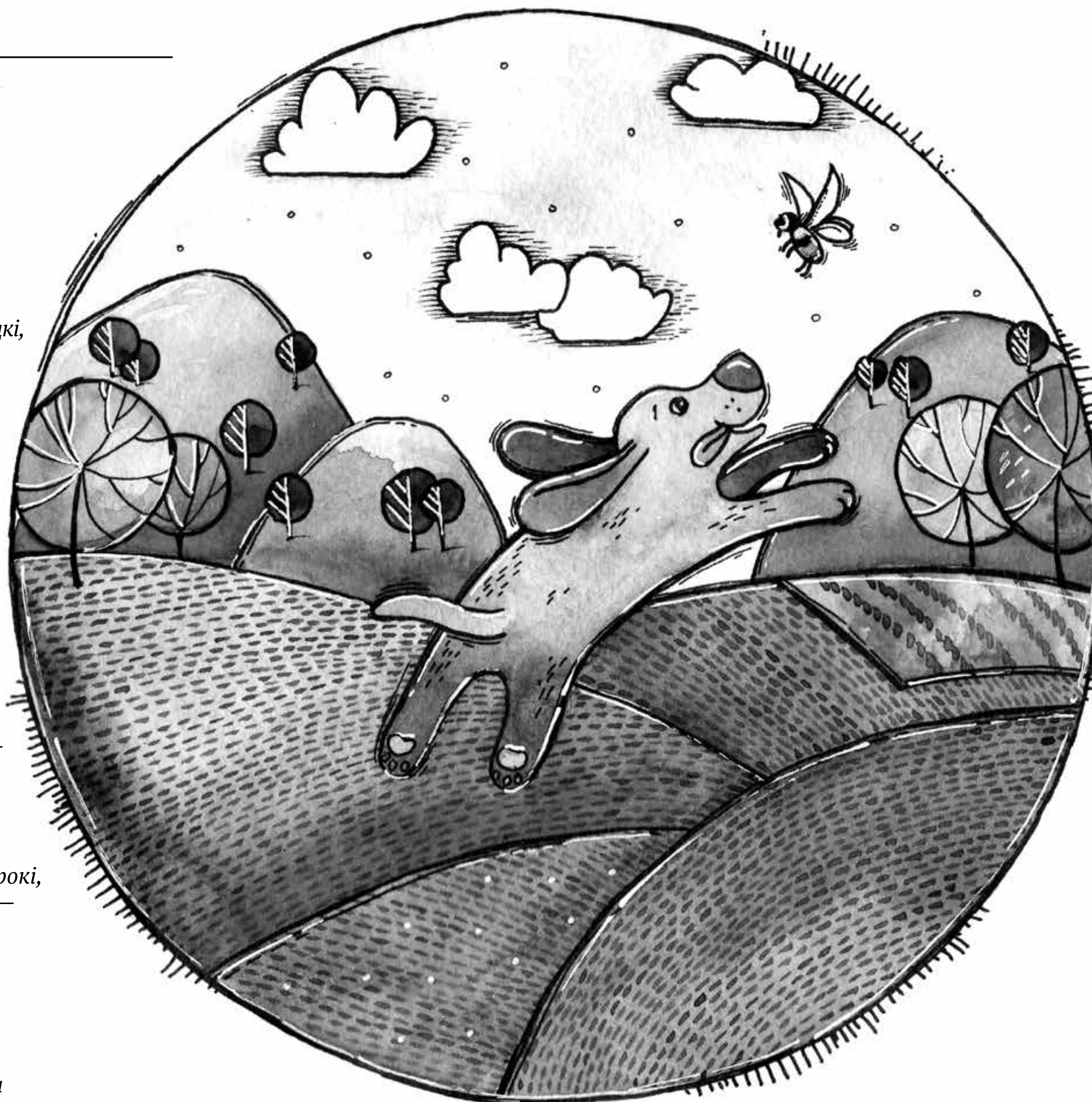
— А яны ўсе... нават не ведаюць, навошта мы тут!

— Можа, няхай лепш і не ведаюць, — сказаў Трохкутнік і гукнуў голасам дзіцёнка: — «Гэта скрыня!»

І яны доўга-доўга смяяліся каля рамкі загалоўка «Тэма 8. Плоскія і аб'ёмныя фігуры».

У мяне ёсць сябра…

Усевалад СЦЕБУРАКА

Сабачая адзінота

Калі гаспадар выходзіць
нават на пяць хвілін,
сабаку здаецца,
што ён застаецца
ужо назаўсёды адзін!

Ляжаць непатрэбныя цацкі,
салодкая костка ляжыць.
Сабаку тужліва
і жыць немажліва,
і час так марудна бяжыць!

А побач за сценкай
свабода
буяе, віруе, кіпіць!
І добрыя людзі,
і такса, і пудзель…
Вось жыць бы,
здаецца, і жыць!

А кепскія думкі пануюць
псуецца сабачы
настрой —
сядзіць як пабіты
усімі забыты.
І смерці чакае з касой!

Ды раптам пачуюцца крокі,
павернецца вочка замка —
прылашчыць, абдыме,
тугу ў момант здыме
найлепшага сябра рука!

***

А проста снег ідзе вакол
і проста ранак —
найлепшы час, што існуе для пагулянак.
А проста неруш
і вакол такая ціша,
што чутна, як
халодны снег сабака ліжа.
Няма машын, няма людзей.
Свет белых фарбаў
самотны дворнік
згрэбці ў кут спрабуе марна…
І парк застылы пагладае з-пад павек,
як у ім блукаюць
звер, зіма і чалавек.

***

У мяне ёсць сябра Пёс —
вушы, лапы, мокры нос.
Ён багата мае справаў —
іх выконвае ўсур'ёз.
Хвост трымціць напагатоў —
трэба разганяць катоў.
Задзіраць патрэбна лапу
каля кожнага з платоў,
корпацца — у лужынах,
плаваць у калюжынах.
А яшчэ патрэба ёсць
назбіраць дзядоў у поўсць,
на шматкі парваць паперку
і за ўсё прасіць цукерку!

***

У сабачкі скочкі ў хаце —
вось і ўсё яго багацце.
А… у коціка глісты.
Хочаш? Будзеш мець і ты!
І лішай ў абодвух ёсць,
і вывальваецца поўсць…
Досыць жыць ім у двары —
іх дахаты забяры.
Й не пытай парады ў таты.
Тата — добры.
Будзе рады!

***

Ці могуць сабакі любіць?
Сказаць мне напэўна цяжка.
Што скажа дваровы бадзяжка,
якому пад плотам жыць?

Ён скажа:
— Канечне магу!
Я буду карысным дужа,
сагрэю ў любую сцюжу,
ад злодзеяў зберагу,
ніколі ад вас не збягу!..

Укладзé галаву на нагу,
прымоўкне і вочы прымружыць —
і ты зразумееш, дружа,
чаго я сказаць не змагу…

Ды лепей зусім не пытаць,
а сесці з кудлатым побач,
на месяц зірнуць апоўнач
і сябрам сабачым стаць!

***

У нас ёсць праблемы і
розныя справы,
у сабачкаў-коцікаў —
толькі забавы.
Ды ім сапраўды
небагата і трэба:
вялікая міса,
малая патрэба,
кавалак кілбаскі,
скарыначка хлеба…
Хіба яшчэ траўкі
ды крышачку неба?
Хіба галаву на каленкі
пакласці —
і трошкі маўклівага, ці-
хага шчасця!

***

У сабакаў жыццё не кароткае,
яно проста бяжыць шпарчэй!
Без патрэбы ў абутку і портках
па сцяжынах, лагчынах, пагорках
лапы рухаюцца хутчэй!

Не мінаючы гнёзды і норкі,
не адводзячы прагных вачэй…
Яны рвуцца з кароткае шворкі
у той свет, дзе святлейшыя зоркі,
дзе іх сонца гарыць ярчэй!

У сабакаў жыццё не кароткае,
не садзіце яго на ланцуг.
У сабакаў звярыныя продкі,
у сабакаў ваўчыныя ноткі
і свабодны няўрымслівы дух!

***

Торгаюцца лапкі
у сабачкі ў сне:
разварушыць ложак,
коўдру загарне,
галаву закіне,
скруціць у колца хвосцік,
выгнецца ў сапраўдны
гімнастычны мосцік.

Ад чаго з жывёлкай робіцца такое?
Ад чаго істота ў стане непакою?
Ні таму, што кепска,
ні таму, што мулка,
а таму, што і ў сне
доўжыцца прагулка!

***

Неяк ранкам маляўнічым
ён узгадаў:
я ж паляўнічы!
Досыць на канапе спаць —
пачынаю паляваць!

Прагуляўся па кватэры,
лапай расчыніў ўсе дзверы,
нос усунуў: гардэроб —
што пагрыз, а што пашкроб.

Са стала сцягнуў сурвэтку,
пажаваў у вазе кветку
і любімай бабці
пакамечыў тапці.

Не мінуў лядоўню —
вось дзе справаў поўна!

Першую з паліцы
ухапіў курыцу!
Як з нары за хвост лісу
пацягнуў і кілбасу.

Пасту з'еў у ванне —
вось дык паляванне!

Малюнкі Веры Сцебурака

Разведчыца Таня Баўэр,

або Гісторыя аднаго праколу

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Задуму дакументальнага твора пра Янушкавічы мне падказаў зямляк, былы ваенны журналіст Леанід Ляшчынскі. Занатаваўшы яго ўспаміны, напісала пра школу і настаўнікаў: дырэктара Рыбчыка, трох Жардзецкіх, двух Мацкевічаў і многіх іншых — хто ў нас вёў прадметы ці проста некаторы час працаваў. Пасля ў сферу ўвагі ўцягнуліся навакольныя вёскі: двое Якубавічаў, Рацькавічы, Сліжына, Саўдзеневічы, Калачы. Разам з людзьмі, іх аповедамі пра мінулае прыйшла вайна. Тэма, якой я заўсёды цуралася, накрыла мяне з галавой. Лагойшчына — край лясны, а значыць, партызанскі...

Прапаную ўвазе чытачоў адзін з раздзелаў будучай кнігі.

Лагойшчына найболей падыходзіла для выведкі і дыверсійнай дзейнасці: край лясны і, да таго ж, недалёкі ад занятага немцамі Мінска.

Група з трох чалавек была скінута ў Руднянскім бары, дзе базавалася некалькі партызанскіх атрадаў. Задачай групы быў збор звестак, перадача іх і забеспячэнне сувязі з Цэнтрам. Камандзір — Андрэй (сапраўднае імя і прозвішча невядомае) і дзве дзяўчыны — Таня Баўэр і Наташа (Кацярына Няпомняшчая). Камандзір, ён жа радыст, спачатку жыў у лясной зямлянцы, схуднеў і аброс, пасля на яго натыкнуліся партызаны з атрада Дзімы. Даведаліся, хто такі, і пасялілі ў вёсцы Бабры, куды фашысты не заходзілі.

Пра першых двух з групы мы ведаем мала, пра Таццяну напісана кніга. А пра капітана «Дзіму», камандзіра атрада і ардэнаносца, упамінаецца толькі аднойчы, адным словам.

Два гады правяла разведчыца ў самым логаве фашыстаў — акупаваным Мінску. З дапамогай падпольшчыкаў яна атрымала пашпарт на імя Таццяны Клімантовіч, ураджэнкі Віцебска, жыла ў надзейных людзей на кватэры. Добра размаўляючы па-нямецку, прайшоўшы вучобу ў разведшколе, дзяўчына лёгка пранікала ў салдацкія клубы, знаёмілася з афіцэрамі, знаходзіла памагатых сярод гаражан. Каб перадаць каштоўную інфармацыю, шматкроць пехатой праходзіла 40 кіламетраў да Баброў і назад, у Мінск. Пры нагодзе прасілася на чужыя падводы. Рацыі яна не мела, толькі насіла пры сабе маленькі пісталет.

Ішла Таня на Лагойшчыну ў выглядзе жабрачкі, праз Заслаўе, Угляны і Казекава. Праз сваіх людзей здабывала нямецкія пропускі, бо іх узоры кожныя дзесяць дзён мяняліся. Не раз папярэджвала партызанаў пра аблаву на рынку альбо набліжэнне блакады. Было, што ракетамі наводзіла савецкія самалёты на вайсковыя аб'екты ворага. Арганізоўвала падрывы нямецкіх клубаў і інтэрнатаў. А яшчэ паспяхова наладжвала кантакты з чэхамі і венграмі, а таксама савецкімі ваеннапалоннымі, якія пагадзіліся служыць Вермахту. З апошніх складаліся так званыя ахоўныя батальёны. Падобна, што на здрадніках разведчыца і пагарэла...

Прызнаюся: імя мужнай дзяўчыны мне раней не трапілялася. Упершыню пачула яго ў школьным музеі Калачаўскай СШ. Азнаёмілася з электронным варыянтам кнігі М. Паляноўскага «Дважды Татьяна» (Москва, «Детская литература», 1974), распытала жыхароў вёскі Бабры. Там была асабістая база Таццяны Баўэр, яе прыстанішча. Людзі дзяўчыну памятаюць і шкадуюць дасюль.

Не ацэньваючы мастацкага ўзроўню твора, я прасачыла сюжэтную канву дакументальнай аповесці. Кніга цалкам адпавядае ідэалагічнай устаноўцы тых часоў: паказваць падзеі вайны выключна ў гераічным плане. З адлегласці сённяшняга дня многія эпізоды бачацца ў іншым ракурсе.

Масквічка Таня была смелай, нават дзёрзкай дзяўчынай, але, здаецца, забывала, што галоўны абавязак разведчыцы — зусім не папаўненне атрадаў. Вярбоўка ўвогуле рэч небяспечная; заўсёды ёсць шанец нарвацца на двурушша. Менавіта праз гэта загінуў камісаваны па інваліднасці афіцэр Говараў, які ў Янушкавічах стварыў атрад «Бальшавік».

Уявіце наступную карціну: чацвёра нямецкіх салдат, якія «клянуць фюрэра», выбіраюцца ў лес на партызанскую службу. У раёне Старажоўкі сядаюць у крыты грузавік. Пад шынялямі ў іх зброя, пры сабе патроны і няхітры скарб. У кабіне з вялікім чамаданам сувязная па імені Ванда, яна пакажа дарогу і прадставіць «навабранцаў» камандзіру. Машына не паспела набраць хуткасць, як яе... спыняюць гестапаўцы.

Насамрэч кандыдатаў у атрад было трое, ля Дома афіцэраў Таня з імі сустракалася. Аднак напрасіўся чацвёрты. Як быць? Яго ж таксама неабходна «прашчупаць». Неяк не атрымалася... Сямнаццацігадовую сувязную павесілі, расстралялі таксама яе маці і сястру. Тані перадалі, што ўсіх здаў... чацвёрты немец! Такога не пабачыш нават у кепскім прыгодніцкім фільме!

Яшчэ адзін эпізод. Па заданні Таццяны дзве падпольшчыцы ў клубе разведчыкаў-венграў завязваюць кантакт з сяржантам, атрымліваюць ад яго батарэйкі і акумулятары для рацыі. Венгр выказвае намер разам з некалькімі суайчыннікамі павярнуць зброю супраць фашыстаў. Разведчыца дамаўляецца з камандаваннем і толькі пасля гэтага (!) сам-насам сустракаецца і размаўляе з Сенашы. Іх план сарваўся, сяржанта схапілі. Паўтары гады няволі, штрафбат і іншыя перыпетыі — гэта асобная гісторыя. Скажам толькі, што Пал Сенашы ўрэшце здолеў здацца савецкім армейцам, скончыў Маскоўскі інстытут міжнародных адносінаў і стаў на радзіме дыпламатам.

Што з дзяўчатамі-памочніцамі? Адпраўлены ў Германію на прымусовую працу.

Падрабязней спынімся на факце вярбоўкі двух былых савецкіх ваеннапалонных. З абоімі Таня таварышавала і карысталася іх паслугамі. Украінец Емяльян Кашавы, пераведзены ў лес, пайшоў у горад на заданне і нарваўся на свайго былога камандзіра. Прыняў страшную, пакутлівую смерць (быў укрыжаваны і спалены), але нікога не выдаў. Другі... На асобе другога мы мусім запыніцца, бо па ім шмат пытанняў.

Канстанцін Сумец прадстаўлены аўтарам згаданай вышэй кнігі як «былы плотнік». Гэта ўсё роўна, што «сын юрыста»: ні нацыянальнасці, ні месца нараджэння, ні нават узросту. Падкрэсліваецца адчуванне віны, якое нібыта «заставляло верить, что он искренне готов при возможности искупить вину...». «Не слишком-то он понимал, что и как с ним произошло, отчего он подчинился чужой воле и надел гитлеровскую форму». Пагадзіцеся, тут гучаць спачувальныя ноткі...

Нічым сур'ёзна нашкодзіць гітлераўцам Сумец не паспеў, бо папаўся на дробязі — у яго пад падушкай знайшлі газету «Известия». Разведчыца першым пераправіла яго на Лагойшчыну. Спытаемся: ён сапраўды гэтага хацеў ці вёў з дзяўчынай гульню? Фашысцкі паслугач ахоўваў чыгунку, меў харчаванне, дах над галавой і адносны камфорт. З-за выпадковасці ён мусіў пакінуць наседжанае месца, памяняць яго на цяжкі, поўны небяспекі лясны побыт. Усё далейшае, пра што я раскажу ніжэй, вельмі падобна на помсту.

Адзін за адным гінулі або пакідалі горад людзі, на каго разведчыца абапіралася. Сама яна мноства разоў пазбягала смерці: то своечасова выкіне свой пісталецік, то заскочыць на чужую печ (і яе абароніць гаспадыня)... Аднойчы Таццяну пры чарговых уцёках паранілі ў спіну, але вылежалася, акрыяла...

Аднак вернемся да кнігі. Аповесць багатая на фактаграфію. Маскоўскі журналіст у 60-ыя гады па крупінках збіраў інфармацыю ў рэальных людзей, былых партызан і ўдзельнікаў мінскага падполля. З'ездзіў у міжнародную камандзіроўку да вядомага венгерскага дзеяча Іштвана Баўэра, бацькі Тані. Адно не ясна: аўтар не ўсё раскапаў, альбо раскапаў, але не мог ці не захацеў абнародаваць? Тым болей у кнізе, прызначанай для юных чытачоў... Ёсць сумнеў, ці дапусцілі яго да тых, хто ведаў іншую, не агульнапрынятую «праўду» наконт абставінаў Таніная гібелі і Танінага асабістага жыцця.

Яе звалі «беспраўнай разведчыцай». Але Таццяна Баўэр усё ж «пракалолася» — і самым фатальным чынам. Мясцовыя сцвярджаюць, што перад апошняй блакадай яна зацяжарыла, і нарадзіла дзіця, якога бацька не хацеў. (Хто ён, яе сужыцель?) І што сапраўды загінула на возеры Палік, куды выціскалі партызанскія злучэнні, аднак зусім не ў час боя.

Маладзенькай была Таня і нявопытнай... Дваццаць гадоў мела, калі загінула. Зацяжарыць пры адказным заданні, у экстрэмальных умовах азначала паставіць пад удар усю разведаперацыю.

...Пры вёсцы Бабры ў разгар вайны дзейнічала партызанская група нейкага Косці. (Прозвішча мясцовыя жыхары не ведаюць.) Невялікая, чалавек 12 ці 15, не болей. Таня ўваходзіла ў тую групу. Косця часта бываў у доме Пятра Юрковіча — там, дзе заўсёды спынялася і разведчыца, калі выбіралася з горада. На яе целе ў лазні жанчыны бачылі сінякі. Прызналася: здзекуецца. Возьме скуру ў пальцы і закручвае...

Жанкі бачылі, як той Косця застрэліў бусліху. (Буслiная сям'я штогод пладзілася на могілках.) Доўга яшчэ прылятаў на гняздо адзінокі бусел... «Звярыны нейкі быў чалавек», — канстатавала Любоў Пятроўна.

Але ўсё гэта, што называецца, «кветачкі». З таямнічым «ухажорам» Тані Баўэр звязаны дзве неверагодных, цалкам крымінальныя гісторыі. Іх захавала людская памяць. А я болей веру простым людзям, чым прыезджым журналістам і заімшэлым ідэалагічным устаноўкам.

...Таня нарадзіла дзяўчынку. Роды праходзілі ў хаце таго самага Пятра Юрковіча. Пакуль Марыя (сяброўка і дачка гаспадара) бегала па бабку-павітуху, дзіцяці не стала. Толькі варанёў доўга кружыла над заснежанымі кустамі...

У чужой хаты былі вочы і вушы. Падрабязнасці шакіруюць, іх нельга выкласці на паперу. Такая тайна — як вугельчык у руцэ, яна апякае.

...На возе ехалі трое: Таня, Косця і мужчына, да якога, па назіранні вяскоўцаў, сужыцель раўнаваў. Параўняўшыся з прасекай, Косця сказаў каханцы: «Ідзі збяры жменю ягад». (Тады якраз спелі суніцы.) Калі тая адышла, супернік быў застрэлены. Яго закапалі збоку вёскі трое старэйшых мужчын.

Давайце разбярэмся. Хто быў камандзірам разведгрупы, а значыць — і самой Тані? Андрэй (пра якога была згадка напачатку). З кім мела пастаянны кантакт і хто меў над ёй рэальную ўладу? Па логіцы — толькі Андрэй. На возеры Палік (месцы гібелі) разам з Таняй камандзіра ўжо не было. Куды ж ён падзеўся? У якасці сувязіста ўпамінаецца іншы чалавек, нейкі «другі радыст». Калі Таня адносілася да групы Косці, а па службе падначальвалася Андрэю, то камандзіры маглі змагацца не толькі за жанчыну, але і за лідэрства.

Аўтар скажае факты, пішучы, што на Палік у маі 1944-га пайшла «група Андрэя» ў складзе яго самога, Тані, Юрковіча і Дабрагоста. Тэкст, верагодна, падганяўся пад афіцыйную версію, быццам усе загінулі ў баі пры выхадзе з акружэння.

Юрковіча сярод названых таксама не было. Група выглядала так: Дабрагост, Ляшчынскі, Таня... і той самы Косця. Двое першых вялі параненую ў нагу паплечніцу. Яна прасіла пакінуць альбо дабіць яе, інакш загінуць усе. Косця адціснуў мужыкоў і ўзяў дзяўчыну пад руку: «Мы самі справімся». Праз некаторы час прагучаў адзінокі выстрал. Потым Ляшчынскі, пабачыўшы Косцю аднаго, спытаў: «Дзе Таня?» Адказ: «Павезлі ў шпіталь».

Таню Баўэр павезлі ў брацкую магілу. Да прыходу чырвоаармейцаў заставалася тры тыдні. Заўважце: яна не пакінула грамадзянскага мужа пасля родаў, не здала яго партызанскаму суду пасля выстрала ў лесе. І стала для яго непажаданай сведкай перад вызваленнем Беларусі.

...Прыязджалі з Венгрыі бацькі дзяўчыны, размаўлялі з жыхарамі вёскі. З галоўнымі сведкамі апошніх хвілін жыцця дачкі яны не сустракаліся. Імя К. Сумца неяк падазрона знікае пры канцы дакументальнай аповесці. Як быццам аўтара перастае цікавіць далейшы лёс двойчы перабежчыка. Упамінаецца ён хіба ў сувязі з тым, што ў лес з лёгкай Танінай рукі трапіла яшчэ некалькі служачых з батальёна ваеннапалонных. Ці не яны складалі тую самую «групу Косці?»

Толькі ў 1969 годзе «дагнаў» разведчыцу ордэн Айчыннай вайны І ступені (пасмяротна). Два гады дзейнічаць у варожым атачэнні, наблізіць перамогу, рашаць сур'ёзныя задачы, матляючыся паміж партызанскімі вёскамі і Мінскам, — гэта сапраўдны подзвіг. Разам з тым узнікае заканамернае пытанне: хіба засакрэчаны кадравік Андрэй не быў варты высокай адзнакі? А Наташа, якая нікога не выдала пры арышце і прайшла некалькі канцлагераў, — яна што, не заслужыла ўзнагароды? На шчасце, усё пераадолела і засталася жывой. І таксама многа ведала.

...Мясцовыя дзяўчаты сустрэлі знаёмца ў Мінску. Паклікалі: «Косця! Косця!» Ён пачуў, але тут жа адвярнуў галаву і растварыўся ў людскім патоку.

Матылёк на золкай далоні

(Да 70-годдзя Васіля Гадулькі)

У Беластоку ў бібліятэцы Беларускага літаратурнага аб'яднання «Белавежа» выйшла кніжка выбраных твораў і эпісталярыю Васіля Гадулькі «Па-над сцежкай лёсу», прыўрочаная да 70-годдзя гэтага таленавітага паэта з-пад Жабінкі. Нялітасцівы, трагічны лёс паэта (1946–1993), як і яго творчы набытак, дзякуючы неабыякавым людзям выявіўся толькі пасля яго нечаканай і загадкавай смерці. Адна з такіх асобаў — паэтка з Гарадзеншчыны Галіна Самойла. Іх меладраматычнае ліставанне, змешчанае ў кніжцы, а таксама псіхалагічныя і філасофскія калізіі жыцця Гадулькі яна і спрабуе патлумачыць у гэтых суб'ектыўных развагах.

Я бачыла Васіля толькі на семінары маладых творцаў у «Існачы». Мы з ім амаль не гутарылі, проста прысутнічалі побач на занятках, дзе разбіралі творчасць кожнага ўдзельніка семінара, чыталі свае вершы і слухалі вершы іншых. З намі пастаянна былі Рыгор Барадулін і Яўген Міклашэўскі. Прыязджалі Ніл Гілевіч, Яўгенія Янішчыц. Сяргей Грахоўскі, Іван Навуменка тады адпачывалі ў Доме творчасці. Астатніх не памятаю. Васіль Гадулька быў увесь час разам з Васілём Сахарчуком. У самым канцы семінара ўсе пачалі абменьвацца адрасамі. Вось тады мы з Васілём і далі свае адрасы адзін аднаму, як і ўсім іншым удзельнікам сустрэчы. Першым напісаў ён, я яму адказала... Думаю, таму, што мы вызначылі адзін аднаго па творчасці. На маю душу з усіх тады пачутых леглі яго вершы, на яго душу — мае. Аб чым гэта гаворыць? Аб тым, што мы падобныя...

Я ведаю пра Васіля Гадульку тое ж, што цяпер ведаюць усе, хто прачытаў наша ліставанне і папярэднюю кнігу «Голас», выдадзеную Леанідам Галубовічам, дзе змешчаны ўспаміны пра Васіля Гадульку ягонага сябра Васіля Сахарчука і нешматлікіх пісьменнікаў, якія з ім сустрэліся. Падрабязнасцей ягонага дзяцінства, юнацтва, дарослага жыцця не ведаю.

Што наконт характару, то Васіль быў сарамлівым чалавекам, нясмелым. Сарамлівасць — гэта фактычна сацыяфобія, якая можа мець розныя ступені праяўлення. Я ведаю свой узровень сацыяфобіі, узровень Васіля я не ведаю, але што яна ў яго была — гэта факт. Тэмперамент у нас меланхалічны: мяккасць, чуллівасць, самотнасць, нерашучасць, няўпэўненасць, разгубленасць у незвыклай сітуацыі. Людзям меланхалічнага тэмпераменту, тым больш сарамлівым, супрацьпаказана працаваць з людзьмі. А мы выбралі прафесіі настаўнікаў... Я магла б працаваць настаўніцай у базавай вясковай школе, дзе маленькія класы, але ж я паехала жыць у горад... Васіль мог бы быць цудоўным перакладчыкам, але ж не навідавоку, не непасрэдна ў зносінах з замежнымі гасцямі, а, напрыклад, перакладаючы мастацкую ці тэхнічную літаратуру для распаўсюджвання, для друку. Такім чынам, мы дрэнна ведалі сябе і свае магчымасці, калі выбіралі прафесіі.

Мужчын-меланхолікаў рэдка кахаюць жанчыны, таму што жанчына ўсё ж хоча мець мужа-абаронцу, апору сям'і. Уявіць сабе сям'ю з Васілём Гадулькам я нават не спрабавала: і я нічога не магу, і ён нічога не змог аж да сарака гадоў. Як жыць? Трэба ж змагацца, а хто гэта будзе рабіць, калі мы абое не можам? Мы з ім былі ідэальнымі сябрамі з поўным узаемаразуменнем, і на сённяшні дзень, калі для мяне ўжо не важна маё месца сярод людзей, а важна мець побач роднага чалавека, які мяне разумее, я выбрала б, безумоўна, Васіля Гадульку. Але каханне да аднаго мужчыны (без сяброўства) і сяброўства з другім (без кахання) мая доля дала мне адначасова. І я зрабіла той выбар, які падаваўся мне больш правільным на той час, я пайшла туды, куды мяне тады паклікала сэрца. Зрэшты, і тое, і тое было няпоўным, аднабаковым...

З боку Васіля Гадулькі было да мяне і каханне, і сяброўства, я разумею гэта цяпер і разумела тады. Не магу пагадзіцца, што гэтае каханне было ягоным няшчасцем, чарговым жыццёвым «няшанцам», як гэта расцэньваюць людзі, якія пішуць пра ягоны лёс. Быць здольным на такое каханне, перажыць яго, нават безадказнае, гэта само па сабе ўжо вялікае шчасце, бо яго амаль не бывае на зямлі. У мяне вось, як я ўжо сказала, такога адзінага кахання не было — яно распалавінілася... Таленавітыя людзі нерэалізаваныя ў жыцці пачуцці заўсёды рэалізуюць у творчасці. Я ўпэўнена, што менавіта ў стане закаханасці (да мяне ды іншых жанчын) Васіль напісаў шмат высокіх па гучанні вершаў. Такім чынам, і ў гэтым плане каханне было шчасцем, а не бядою.

Хоць я і напісала Васілю ў адным са сваіх лістоў, што не розніца ў нашых узростах паўплывала на мой выбар, але цяпер я думаю, што раз'ядная нас усё ж такі ўзрост, які ляжаў паміж намі, і звязаная з ім жыццёвы вопыт і сістэма каштоўнасцяў кожнага з нас. У свае дваццаць пяць я абсалютна не ведала, што такое адзінота, беднасць, незразуметасць, безабароннасць. Маёй праблемай была толькі мая сарамлівасць, ва ўсім астатнім я была шчаслівая. Калі Васіль пісаў мне, яму было сорак. І я саракагадовая, перажыўшы многае з таго, што папярэдне перажыў Васіль, была ўжо цалкам, сэрцам і розумам, з Васілём Гадульнам, але Васіля тады ўжо не было на свеце.

Дарэчы, жанчын-меланхолікаў таксама не вельмі кахаюць, бо мужчыны не любяць павышанай эмацыянальнасці, трывожнасці, плаксівасці, якія ўласцівы такім жанчынам. Суцяшаць, суперажываць — гэта не мужчынскі занятак, гэта ім надакучвае. Таму і маё каханне не збылося... Шквал маіх эмоцый мог бы вытрымаць хіба што толькі Васіль Гадулька...

Сарамлівыя людзі звычайна такімі нараджаюцца. Я думаю, што Васілёву праблему ў яго сялянскай вясковай сям'і не лічылі праблемай і ніяк ёю не займаліся ні бацькі, ні настаўнікі. Таму сваю праблему Васіль цалкам прынёс у дарослае жыццё. Людзі вельмі добра, на ўзроўні падсвядомасці, адчуваюць, з кім маюць справу: з дужым псіхалагічна чалавекам ці са слабым. І хоць праз хрысціянскую рэлігію ў нашым грамадстве прапагандуюць для людзей-вернікаў ідэю любові, на самай справе наш свет пабудаваны на культе сілы. Нездарма існуе пагаворка ў народзе: «Правы той, у каго болей праваў». Сіла чалавека грунтуецца на моцным тэмпераменце, на характары цвёрдым і на месцы ў грамадскай іерархіі, якое ён здолеў заняць. Людзі слабага тэмпераменту і характару не канкурэнтаздольныя ў барацьбе за такое месца.

Талент паэта не ў лік. На сённяшні час няма сапраўдных крытэрыяў, па якіх можна было б выявіць, вартае штосьці напісаў паэт ці не. Таму ў паэзіі ацэньваюць часцей за ўсё асобу паэта (моцную і камусьці цікавую), а не сам талент (які можна аб'ектыўна ацаніць, калі абстрагавацца ад асобы).

Васілю лёс падарыў адданага сябра Васіля Сахарчука, які талент Гадулькі ацаніў вышэй, чым свой (на што здольныя толькі сапраўдныя сябры) і шмат публікаваў яго вершаў у раённай газеце. Ён жа, наколькі мне вядома, выцягнуў Васіля Гадульку ў свет, на рэспубліканскі семінар маладых літаратараў. Васіль Сахарчук зрабіў усё, што мог, каб рукапіс кнігі Васіля Гадулькі трапіў у сталічныя перыёдыкі і выдавецтва. Астатняе ад яго ўжо не залежала. У тым, што творчасць Васіля Гадулькі засталася на зямлі пасля смерці аўтара, вялікая заслуга Васіля Сахарчука, на маю думку. Бо, калі б яго не было ў жыцці Васіля Гадулькі, то ці захоўваў бы апошні наогул свае вершы і ці напісаў бы ён іх так шмат? Усё ж такі для творцы вельмі важна, каб быў на ягоныя творы водгук. Васіль Сахарчук, як я разумею, захаваў архіў Васіля Гадулькі, які пасля смерці Васіля Сахарчука трапіў да Леаніда Галубовіча.

Такім чынам, я зноў буду спрачацца з тымі, хто лёс Васіля Гадулькі называе суцэльным «няшанцам», як гэта вызначыў, дарэчы, і ён сам. У сяброўстве, хай сабе і адзіным, ён быў шчаслівым чалавекам.

Пасля семінару Васіля Гадульку прызналі таленавітым і ў Мінску — і даволі часта публікавалі ў «ЛіМе». Але ж пра выданне ўласнай кніжкі не мог паруліцца з-за свайго характару. За яго зноў клапаціўся той жа Васіль Сахарчук, значна больш упэўнены ў сабе і мужны чалавек, аднак вынікаў і ад яго клопатаў не было.

Беларусы — народ даволі эгаістычны, бо найперш кожны думае пра сябе, псіхалагічна нашы людзі вельмі адасоблены адзін ад аднаго, жывуць кланамі, дапамагаюць бліжняму найчасцей у тых выпадках, калі блізкі папярэдне ўжо дапамог або калі ёсць спадзяванне, што дапаможа ў будучым... Беларусы талерантныя і мяккія да іншаземцаў, а ўнутры краіны гэта даволі прагматычны народ, заглыблены ў матэрыяльныя каштоўнасці больш, чым у духоўныя. Статус у грамадстве і матэрыяльны дабрабыт — вось крытэрыі паспяховасці чалавека для беларуса. Крыўдна, што і ў літаратурным свеце крытэрыі прыкладна такія ж.

Васіль Гадулька вучыўся заўсёды толькі на выдатна, быў разумны ва ўсіх адносінах, меў відавочны талент... Сам жа сцвердзіць сябе не мог з-за сарамлівасці. Хай бы ж людзі пра яго падумалі, напрыклад, тады, калі выключалі яго з інстытута замежных моваў: «А дзе будзе працаваць гэты юнак з яго здольнасцямі?» Выключылі і больш не пацікавіліся хлопцам...

А пасля, калі ўжо ў сталым узросце прызналі яго талент, чаму ён заставаўся паляводам? Была ж раённая газета побач, бібліятэка... І няўжо нідзе не было патрэбны перакладчыкі? Там жа ад Жабінкі і Брэст недалёка. Нікуды ж яго не запрасілі на працу... можа, ужо з-за п'янкі, з-за дрэннай рэпутацыі. Але ж і гэта магло б выправіцца, калі б чалавеку далі шанец. Таму ён застаўся адзін і ішоў па жыцці сваім адзінокім шляхам. Так і дажыў да поўнага расчаравання ў жыцці і перастаў за жыццё змагацца: «І страшна памерці, і жыць невыносна...»

Васіль Гадулька меў слабы тэмперамент, але гэта не значыць, што ён быў унутрана слабым чалавекам. Ягоная сіла была ў тым, каб заставацца сабою насуперак усяму, захоўваючы свае каштоўнасці, свой талент і розум, нават калі яны і не былі асабліва запатрабаванымі. Ён захаваў гэта ўсё, і людзі, нарэшце, звярнулі на яго ўвагу: пасля смерці, тады, калі ўжо не важныя ні статус, ні тэмперамент, ні сіла, ні слабасць.

У сваім цяперашнім узросце я стала разумнейшай, смялейшай, дабрэйшай, чым была ў маладосці, але выправіць лёс ужо немагчыма...

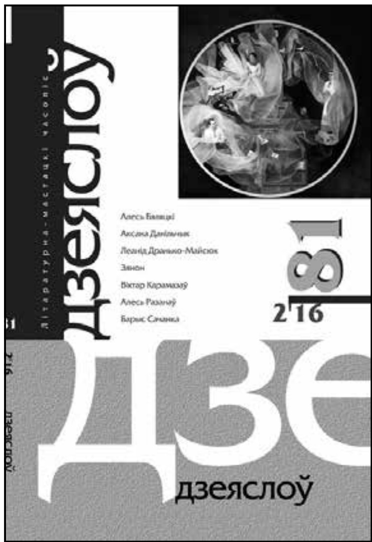
Калі гавараць пра Васіля Гадульку, то ён цярпеў дастаткова доўга, змагаўся са сваёй самотай, не азлабляўся на жыццё і людзей. Быў мяккім і добрым, інтэлігентным да апошняга дня (што відаць з усіх яго лістоў да мяне). Бог даў яму застацца на Зямлі ў ягонай творчасці, якая свеціцца дабрынёй і пяшчотай, якая ўражвае крыштальнай чысцінёй. Магчыма, ён прыходзіў у свет, каб навучыць нас быць дабрэйшымі адзін да аднаго, своечасова заўважаць таленавітых людзей і ганарыцца імі падчас іх жыцця, а не пасля іх смерці...

Мы павінны навучыцца гэтаму, калі хочам заставацца на Зямлі беларусамі.

Галіна Самойла

Нарадзіць цмока

Папярэдні «дзеяслоўны» агляд я назваў «Чакаючы вясны», аднак не думаў, што сёлета яна выдасца такой сырой і халоднай... Але ж пакуль жывём пад сонцам, спадзяёмся на яго цяпло. І ўрэшце яго дачакаемся. А ў крытычны момант можна пагрэцца і ад створаных — не Богам, а чалавекам — штучных крыніц энергіі...

Гэтак і з літаратурай. «Вайна і мір», як і «Людзі на балоце», пішуцца аднойчы і назаўсёды, хоць некаторыя адурманьваюцца вар'яцкай ідэяй напісаць іх нанова і ўвогуле толькі іх і пісаць... Як людзі адукаваныя, пакінем іх аўтарства Л. Талстому і І. Мележу. А сучасныя пісьменнікі няхай ствараюць новыя раманы. Якая іх мастацкая вартасць і духоўная каштоўнасць, скажуць наступнікі. Мы ж толькі можам прачытаць і даць ім чыста суб'ектыўную ацэнку. Гэтым і зоймемся. Перада мной — 81 нумар часопіса «Дзеяслоў».

Пачынаецца ён цудоўнымі вершамі Фелікса Баторына. Паэт нязмушана, але глыбока, спалучаючы вопыт жыцця і сваю штодзённую заклапочанасць яго працэсам, шукае сутнасць чалавечага існавання ў філасофіі смерці і магчымай вечнасці, набліжаючыся да Бога наводдаль Д'ябла...

Аднак не ўсё так проста, бо

Смяляюць ліхадзеі,
слепнуць сведкі,
Нябачны, вольна поўзае слімак.
Запалкамі шукаю кноту свечкі,
Ды іх штораз задзьмухвае
скразняк.

Апавяданне Віктара Карамазава «Пад крыжам божым, альбо Развітанне з Ліменню», на першы погляд, бессюжэтнае, аднак каштоўнае і важнае само па сабе, па ўзнятай балючай для нас, беларусаў, тэме, — яно пра тую Бацькаўшчыну, якая паміраe разам з намі.

Вершы Зянона (Пазьняка), як кажуць, без прэтэнзій, бы спадарожныя абстрагаваныя думкі з часовага ў вечнае. Нацыянальная памяць прабіваецца з прадвечнасці праз наслоены глей, пясок, брук і асфальт на шляху шматлікіх пакаленняў:

Куды ні глянь —
Усюды свет чужы.
Але жыве мая Айчына.

Архіўная аповесць пра Максіма Танка «...Натуральны, як лінія небасхілу» (з цыклу «У Вільні і больш нідзе») Леаніда Дранько-Майсюка — гэта густое, фактурнае і ў нечым дэтэктыўнае прачытанне пэўнага часу (1934–35) турэмнага (падследнага-судовага) прамежку жыцця будучага народнага паэта. Па ўсім, няпросты задачай было прачытаць такую кіпу архіўных папер, а тым больш храналагічна звесці іх у адзінае сюжэтнае палатно.

А вось верлібры (ці вольныя вершы) Аксаны Данільчык не надта каб узрушылі, але далі пэўны штуршок, каб узніцца над паўсядзённа-звыклым:

калі я пішу я быццам выходжу на паверхню
быццам застаюся без вопраткі не глядзіце на
мяне я сама ў сабе мой голас робіцца бязгучным
а жэсты незразумелымі так пішацца музыка ў
паветры працятым стрэламі хмарачосаў але ці
засталося ў ім месца для музыкі можа быць у ім
ёсць месца толькі для аднаго маўчання.

Пасля гэтага нельга не паверыць паэтцы, якая кажа, што «мара аб паэтычным слове будзіць мяне сярод ночы»...

Цяпер пра самую важкую публікацыю нумара, а дакладней, пра завяршэнне рамана Валерыя Гапеева «Ноч Цмока», які вымагае сказаць колькі высакапарных слоў. Гэтая рэч вельмі істотная для нашай сучаснай літаратуры. Гэта глыбокі, містычна-дэтэктыўны твор, у якім аўтар спрабуе спалучыць нашае мінулае нацыянальнае, у тым ліку і міфалагічнае, з сучасным глабальным павевам цывілізацыі, калі той павеў, бы скульптар, ад натуральнай глыбы-пароды спрабуе адсекчы ўсю накопленую і збітую ў адно народную цэльнасць, каб пакінуць адзіную (вобразную), створаную прагматычным розумам, выяву, па сутнасці, аднатыпнае зямное людства, дзе ў канкрэтнага чалавека альбо пэўнай супольнасці ўжо не будзе ўласнай арыгінальнай (нацыянальнай) адметнасці. Таму Беларусь, якая найбольш адчувальна і відочна страчвае свой натуральны твар, патрабуе ад свайго народа ахвярнасці, дзеля выратавання ўласнай сутнасці... Што канкрэтна да рамана, то па словах галоўнага героя (маладога раённага следчага па дзіўна-невытлумачальнай справе), «калі коратка: група апантаных ідэяй займець для краіны нацыянальнага лідэра ўзяла на ўзбраенне нейкі стары міф пра Цмока. Насця Грыцук як лесбіянка павінна была нарадзіць дзіця. Мінулай восенню наладзілі абрад, на якім урачыста ажанілі Яшчура — таго самага Андрэя Дылько — з Насцяй. Яна зацяжарыла. Адначасова зацяжарвае, прычым спецыяльна, як мне прызнаўся Федарук, яго жонка. Яна, як і Насця, нарадзіла там, у Ляўдку, роды прыняла акушэрка, член іхняй групы. Дзіця Федарукоў з'явілася на свет з гідрацэфаліяй і памерла. Вам жа перадаў эксперт паперы: група крыві дзіцяці сведчыць пра тое, што яго не магла нарадзіць Грыцук. Сапраўднае дзіця Насці забралі Федарукі. Яны вырашылі выхоўваць яго ўпотай ад усіх, таму жонка Федарука, пакуль я з разяўленым ротам слухаў яго байкі, уцякла ў невядомым кірунку разам з дзіцем. Вось такія... казачкі». Але насамрэч гэта, браткі-беларусы, не абсурдныя літаратурныя байкі. Таму скажу, як некалі казаў, завяршаючы свой «Сказ...» Вядзьмак Лысагорскі, «чытайце, з розумам чытайце» раман В. Гапеева «Ноч Цмока». Там ёсць над чым раздумацца — і інтэлігенту, і, прабачаюся, электарату...

Лёгкія, гуллівыя, іранічна-саркастычныя вершаваныя тэксты Сяргея Балахонава чыталіся, не абцяжарваючы маёй унутранай філасофіі, як, да прыкладу, і гэтая страфа з верша «Белых яблынь снежны саван», дзе

Свет, аслепшы
ў дзіўнай белі,
нішчыць вершы
і кактэйлі...

Эмацыянальна-мітуслівая, сентыментальна-пачуццёвая лірычная (з гістарычнай падкладкай) проза Альжбеты Кеды (Алы Петрушкевіч). Гэткая прымроеная спроба звесці М. Багдановіча і (як мне падалося) Н. Арсенневу ў адным месцы («У Яраслаўлі», так і называецца аповед).

Верлібры дырэктара ліцэя з беларускай мовай навучання ў Бельску Падляшскім Андрэя Сцепанюка блізкія да одуму, калі нязносна-зямное мікшуецца з паднебна-зманлівым:

На канцы зямлі дзе сцяна лесу
зліваецца з чарнатой неба
разгорнем кніжку свайго
маўчання...

Проза Паўла Гаспадыніча «Сяйво маладзіка» (два аповеды з нізкі «Цені і каханне») — для ўнутранага карыстання абраных чытачоў гэтага аўтара. Літаратурны навар з філасофіі, псіхадэлікі і, па-простаму кажучы, самакапання... Стылістыка арыгінальная, але чытаць можна. Вычваць і разумець — трохі цяжэй...

Калі шчыра, і вершы Тацяны Снітко асабліва не зачапілі, апроч асобных строф і радкоў.

Проза крымчанкі Алісы Бізяевай нечым блізкая да прозы П. Гаспадыніча. Праўда, больш упарадкаваная стылістычна. Адзінота і пошук чалавека ў сабе і вакол сябе...

Друкуецца нізка вершаў іспанкі Анхелы Эспінозы Руіс. Каб я не быў абазнаны пра яе захопленасць беларушчынай, то, пэўна, не асабліва затрымліваўся б на яе строфах, але паколькі ведаў гэта, то не змог не засяродзіцца хоць бы на вось гэтых нашых словах у іх паўднёва-еўрапейскім вычуванні (з верша «Лістапад»):

Жарсць ідзе спаць, і прачынаецца
Свядомая, разумная муза.
Лістападзе, ты — жнівень
паэтаў!

Адносна цікавы аповед Марыі Маляўка «Жывая рыба» ў рубрыцы «Дэбют». Праўда, тэкст пакуль нагадвае выштукаванае эсэ. У ім ёсць драматызм чалавечага жыцця, яго драматургія. Спадзяюся, неўзабаве з'явіцца і сама дабротная мастацкая проза.

Усходні вектар выкрэсліваецца не толькі ў нашых палітыкаў, але і ў нашых творцаў. Леанід Дранько-Майсюк прапануе пераклады вершаў кітайскага паэта Лі Хэ (790–816 гг.). Хто б сумняваўся ў паэтычным майстэрстве Леаніда Васільевіча, калі нават перакладаць яму даводзіцца з падрадкоўніка!

А вось Алесь Емяльянаў-Шыловіч перастварыў выдатны лірычны цыкл «Промні сусвету» вядомай польскай паэткі Галіны Пасвятоўскай (1935–1967 гг.). Пераклад атрымаўся ўнутрана адпаведным арыгіналу... І гэта радуе. Атрымаў ад прачытання душэўнае і эстэтычнае задавальненне.

Да 80-годдзя Барыса Сачанкі часопіс друкуе суплёт успамінаў пра знанага пісьменніка і грамадскага дзеяча, вядомага бібліяфіла, выдаўца і рэдактара з палескай вёскі Вялікі Бор. Родныя браты Барыса Іванавіча (Іван і Алесь Сачанкі), дочкі (Галіна Багданава і заўчасна памерлая Святлана Явар), а таксама Пётр Краўчанка і Уладзімір Шчасны ды ўласныя запісы мемуарнага плана самога юбіляра складаюць каларытны нацыянальна-пакаленчы радаводны памінальнік, варты шырокай чытацкай увагі. Пісьменнік жывы ўласным творчым плёнам, ён запатрабаваны, пакуль яго памятаюць і чытаюць. А Барыс Сачанка да ўсяго яшчэ мае пашаноту як нацыянальны патрыёт і нязломны носьбіт айчыннага духу. Працытую былога міністра замежных спраў Рэспублікі Беларусь П. Краўчанку: «Кім для мяне быў Барыс Іванавіч Сачанка? У маім уяўленні гэта не проста таленавіты беларускі пісьменнік, але і гісторык. (...) Ён не меў ні кандыдацкай, ні доктарскай ступені, але па ўзроўні быў сапраўдным навукоўцам, прычым не толькі ў галіне літаратуры, але і ў галіне беларускай гісторыі, сусветнай гісторыі, філасофіі, сацыялогіі... Мяне ўражвала, калі ён пачынаў цытаваць з артыкулаў і твораў Артэга-дэ-Гасэта, Сартра, Камю... (...) Іншыя прывозілі з-за мяжы магнітафоны, дыктафоны, адзенне, а Барыс Іванавіч — кнігі. Ён прывёз некалькі дзясяткаў унікальных кніг. Ён паводзіў сябе як прафесіянал, як бяссрэбраннік. Кожную сэканомленую капейку ўкладаў у інтэлектуальнае багацце Беларусі. Ён, па сутнасці, першы, хто вярнуў у нашу беларускую літаратуру творы тых, хто жыў за мяжою...».

Знаны паэт Алесь Разанаў вытлумачвае сваё разуменне верша («Мой сад у снезе па калена...») другога таленавітага паэта Алеся Пісьмянкова — жывы «анатаміруе» твор памерлага... Арыгінальнае (як і ўся творчасць Разанава) празаічнае пераасэнсаванне паэзіі. Аднак я не ўпэўнены, што пасля адстароненага выяўлення філасофскай і мастацкай сутнасці твора гэты верш стане больш празрыстым для чытача, чым ён ёсць, і больш глыбокім, чым меўся быць... Аднак сама па сабе такая нечаканая практыка — раскрыццё патаемнага ў сучасным літаратурным працэсе (паэзіі ў прыватнасці) дадае аптымізму нашым спадзяванням у эвалюцыйным развіцці і даўгавечнасці беларускага мастацкага слова.

Грамадскі дзеяч і літаратар Алесь Бяляцкі друкуе свае запісы пад назвай «Лісты салідарнасці». Мяркую, сыходзячы з нашай палітычнай беларускай сітуацыі апошніх дваццаці гадоў, кожнаму сумленнаму і свядомаму грамадзяніну рэспублікі варта было б прачытаць гэтыя нататкі былога турэмнага вязьня цяперашняга рэжыму. У запісах вядзецца не толькі пра ліставанне з людзьмі з волі, але і пра асэнсаванне і ўсведамленне чалавечых зямных узаемаадносін увогуле. І як выснова — напрыканцы гэты фрагмент: «Адкрытасць, шчырасць, дабрыня і спагада адных і зашпіленасць, зласлівасць і недавер іншых. Паміж гэтымі двума полюсамі прабягаюць дугі разрадаў чалавечай энергіі, сыплюцца яркія іскры пачуццяў. Дзесьці там, у нейкай кропцы гэтай дугі, знаходжуся цяпер і я».

Іван Штэйнер выкладвае аб'ёмны літаратуразнаўчы артыкул «Цар бязлітасны» (канцэпт голаду ў беларускай і сусветнай літаратуры) — гэткі багаты тэкставы стол з «галодных» цытат, якія, калі й не здзівіць, дык уразіць чытачоў часопіса.

Друкуюцца цудоўныя, без усякай літаратурнай эквілібрыстыкі і мастацкай надумкі, напісаныя памятлівай душой сардэчна-цёплыя ўспаміны пра хутар свайго беларускага (дзіцячага) жыцця гомельскай літаратуразнаўцы Анжэлы Мельнікавай.

Напрыканцы — рэцэнзія Леаніда Галубовіча на зборнік вершаў «Дзікая сліва» паэткі Валянціны Аксак.

Рубрыка «Дзеяпіс» з кароткімі анатацыямі да новых кніг завяршае публікацыі гэтага нумара.

Чытайце сваё!

ЛеГАЛ

Будзьма з «Дзеясловам»!

Падпісацца на часопіс «Дзеяслоў» можна ў любым паштовым аддзяленні Беларусі і спраўна атрымліваць яго шэсць разоў на год.
Індэкс для індывідуальных падпісчыкаў — 74813,
Для ведамаснай падпіскі — 748132.
Будзьма разам!

ПРЭМІІ

Пулітцэраўская прэмія-2016

Сталі вядомы лаўрэаты Пулітцэраўскай прэміі за 2016 год. Цырымонія ўзнагароджання – юбілейная (прэмію ўручаюць з 1917 года).

Лепшым мастацкім творам быў названы раман «Сімпатызуючыя» – дэбютная праца пісьменніка В'ет Тэна Нгуена, ураджэнца В'етнама, які вырас у ЗША. Гэта шматпланавы і глыбокі раман пра чалавека, у якога змагаюцца палітычныя перакананні і індывідуальныя сімпатыі. Падзеі адбываюцца на фоне вайны ў В'етнаме.

Лепшым творам нон-фікшн прызнана кніга «Чорныя сцягі. Узыходжанне ІДЗІЛ» Джоб Уорыка пра зараджэнне экстрэмісцкай групоўкі «Ісламская дзяржава».

Лепшым паэтычным зборнікам стала кніга амерыканскага паэта армянскага паходжання Петэра Балакяна «Азонавы дзённік», прысвечаная генацыду армян.

«Жыццё серфінгіста» Уільяма Фінегана журы назвала лепшай біяграфіяй, а прыз за гістарычнае даследаванне атрымаў Т. Дж. Стайлс за кнігу «Выпрабаванне Кастэра: жыццё на мяжы новай Амерыкі».

Прэмія імя Андэрсана

На Дзіцячым кніжным кірмашы ў Балоні вызначылі лаўрэатаў прэміі імя Г. К. Андэрсана.

Прэмія прысуджаецца кожныя два гады ў дзень нараджэння сусветна вядомага казачніка і Міжнародны дзень дзіцячай кнігі. Адну прэмію – ілюстратару, другую – аўтару за ўсю яго спадчыну і ўклад у дзіцячую літаратуру.

Лаўрэатамі прэміі былі Морыс Сендак, Роберт Інгпен, Квенцін Блэйк, Вольф Ельбрух, Астрыд Ліндгрэн, Сельма Лагерлёф, Джані Радары, Туве Янсан, Крысціна Нестлінгер і іншыя.

Сёлета прэмію ў галіне ілюстрацыі атрымала Ротраўт Сюзана Бернер, нямецкая мастачка, вядомая сваімі «Порамі года». Яе «кніжкі для разглядвання» ў асноўным апавядаюць пра знаёмую дзіцяці паўсядзённую рэальнасць моваю малюнку і дораць адчуванне «пазнавання» ўласных досведаў і адкрыцця чужых. Другім лаўрэатам прэміі Андэрсана стаў кітайскі аўтар Као Венксуан, аўтар раманаў, апавяданняў і кніг-маляванак. На жаль, многія яго тэксты пакуль не пераклалі нават на англійскую, але прэмія можа спрыяць гэтаму.

«Букмоль»

Прэмія імя Льва Копелева

Уладзімір Вайновіч уганараваны прэміяй імя Льва Копелева. Цырымонія ўручэння адбылася ў Кёльне 22 траўня.

Як адзначана ў паведамленні Форуму імя Льва Копелева (Lew Kopelew Forum e.V.), прэміяй адзначаецца творчы шлях Вайновіча, яго выдатная літаратура, а таксама грамадзянская мужнасць, чалавечнасць і праўдзівасць.

Прэмія імя Льва Копелева за мір і правы чалавека ўручаецца з 2001 года і не мае грашовай узнагароды. У 2015 годзе ёй былі адзначаны прадстаўнікі грамадзянскай супольнасці Расіі і Украіны: украінская спявачка Руслана і яе суайчыннік, праваабаронца і змагар з карупцыяй Яўгеній Захараў, а таксама легендарны расійскі рок-музыка Андрэй Макарэвіч і культавы дзіцячы пісьменнік Эдуард Успенскі.

Руская прэмія

26 красавіка ў Маскве адбылася XI цырымонія ўзнагароджання лаўрэатаў міжнароднага літаратурнага конкурсу «Руская прэмія» за 2015 год.

Пераможцамі сталі восем пісьменнікаў з шасці краін свету: паэты Ірына Еўса (Украіна), Кацця Каповіч (ЗША), Данііл Чконія (Нямеччына), празаікі Аляксандр Гадоль і Андрэй Хомчанка (Украіна), Алена Бачарышвілі (Канада), Алена Макарава (Ізраіль), Раман Кажухараў (Малдова).

Спецыяльным прызам і дыпломам аргкамітэта і журы конкурсу «За ўклад у зберажэнне і развіццё традыцый рускай культуры за межамі Расійскай Федэрацыі» ўганараваны паэт, перакладчык і выдавец з Эстоніі Ігар Коцюх – «за плённую творчую і перакладчыцкую дзейнасць, якая падтрымлівае рускамоўных паэтаў Эстоніі».

ng.ru

Біблію просяць забараніць?

Біблія ўвайшла ў спіс з 10 кніг, якія часцей за ўсё просяць выключыць з публічнага доступу ў ЗША. Спіс склала Амерыканская бібліятэчная асацыяцыя, адно з падраздзяленняў якой атрымлівае запыты з бібліятэк, школ і СМІ аб забароне выданняў.

Біблія «патрапіла» на шостую прыступку рэйтынгу за «распаўсюджванне рэлігійных поглядаў».

Узначаліла згаданы спіс кніга Джона Грына «У пошуках Аляскі» з непрыстойнай лексікай, «адкрытымі» сцэнамі і неадпаведнасцю заяўленай узроставай катэгорыі чытачоў.

Другое месца «заняў» раман Э. Л. Джэймс «Пяцьдзясят адценняў шэрага». Прычына таго — вялікая колькасць сэксуальных сцэн. Насцярожанасць грамадзян таксама выклікалі дрэнная якасць тэксту і тое, што «група падлеткаў захоча гэта паспрабаваць».

Замыкае тройку лідэраў кніга «Мяне завуць Джаз» Джэсікі Хертэл і Джаз Джэнінгс. На гэтае выданне скардзіліся праз згадванне гомасэксуальнасці і распаўсюджванне рэлігійных поглядаў.

Амерыканская бібліятэчная асацыяцыя патлумачыла, што спіс кніг і скаргаў на іх публікуе як пратэст супраць цэнзуры.

Дар'я Кучарэнка

Выданне твораў Шэкспіра 1623 года

«Першае Фоліо» — назва, якой часта пазначаюць першы зборнік п'ес Уільяма Шэкспіра. Кніга выйшла ў 1623 годзе накладам 750 асобнікаў.

Да гэтага часу захавалася толькі трацiна з іх. Асобнік выдання нядаўна знайшлі на шатландскім востраве Б'ют.

У кнігу ўвайшлі 36 п'ес, сярод якіх «Дванаццатая ноч», «Макбет», «Юлій Цэзар», «Рамэа і Джульета», «Гамлет» і іншыя. На першай старонцы кнігі ёсць партрэт Шэкспіра, створаны вядомым гравёрам Марцінам Друшаўтам.

Знайшла выданне прафесар-шэкспіравед Оксфардскага ўніверсітэта Эма Сміт. Кніга захоўвалася ў бібліятэцы маёнтка Mount Stuart House больш за стагоддзе. Уладальнікам асобніка быў рэдактар Ісак Рыд, які ў XVIII ст. працаваў у Лондане. Лісты Рыда сведчаць аб тым, што ён набыў «Першае Фоліо» ў 1786 годзе, а ў 1807-м, пасля смерці ўладальніка, кніга была прададзеная за 38 фунтаў стэрлінгаў (53 даляры ЗША). Пасля таго доўгі час не было ніякіх згадак пра выданне — да таго моманту, калі ў архівах бібліятэкі яго і знайшла Эма Сміт. Знойдзенае выданне з'яўляецца незвычайным: яно пераплецена ў тры тамы і мае вялікую колькасць чыстых старонак, якія, магчыма, павінны былі выкарыстоўвацца для ілюстрацый.

Сімвалічна, што зборнік знайшлі напярэдадні 400-годдзя з дня смерці драматурга, якое адзначалася напрыканцы красавіка.

BBC

Леся Украінка і кампутарная гульня

У ЗША рыхтуюць кампутарную гульню па матывах драмы-феерыі Лесі Украінскі «Лясная песня». Стварае яе каманда грамадзянаў ЗША, у складзе якіх ёсць і украінец — адэсіт Дзмітрый Вяроўка.

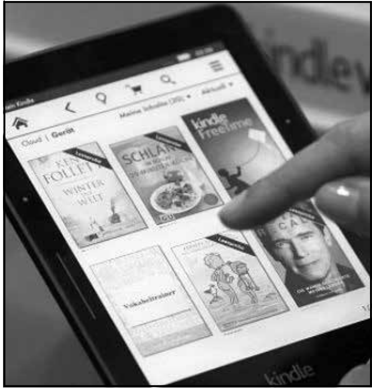
Гульня з'явіцца ў масавым продажы праз паўтара гады. У ёй ужо ёсць Лукаш, яго маці, Той, што ў скале сядзіць і дамавік. Кожны з персанажаў будзе мець сваю ролю, місію і нават мову. А ўсе героі гульні гаварыцьмуць па-ўкраінску.

Саўндтрэк для гульні піша група «ДахаБраха». «Мы ўсе разам пайшлі на канцэрт «ДахаБраха» ў Сіэтле. І нас проста знесла ад такога дзіўнага спалучэння традыцыйнай музыкі і сучаснага гуку. Мы сустрэліся з групай, і яны загарэліся гэтай ідэяй, абяцаюць зрабіць нешта незвычайнае», — кажа Дз. Вяроўка. Сам ён мастак і аніматар, якога амерыканскія геймеры ўжо палюбілі за гульню «Ніколі не самотны». За два гады яна прынесла шматмільённыя продажы. Дз. Вяроўку ўгаворвалі стварыць наступную гульню пра жыхароў Гаваяў, але ён замест гэтага ўзяўся маляваць «Лясную песню».

Каб стваральнікі праграмы лепш разумелі рэаліі і побыт персанажаў гульні, Дз. Вяроўка арганізаваў калегам паездку на Валынь. «Мы паехалі на Заходнюю Украіну, і вось уявіце, мы сядзім пасярод глухой вёскі, мясцовыя падрыхтавалі для нас вячэру. Мы разам елі і слухалі ад іх старажытныя казкі. І украінцы тлумачылі нам, чаму персанажы «Песні» дзейнічалі так, а не інакш», — распавёў аўтар гульні Шон Веске.

"Лясная песня" шукае сяброў-прыхільнікаў — перш за ўсё навукоўцаў, этнографаў і літаратуразнаўцаў, якія гавораць на англійскай і гатовыя дапамагчы ўдасканаліць праект дзя распавесці свету пра Украіну.

TCH, Zaxid.net

Новая кітайская папера

Кітайскія спецыялісты распрацавалі электронную паперу з графена.

У недалёкай будучыні гэтае вынаходніцтва можа прывесці да рэвалюцыі ў вытворчасці дысплеяў для электронных прыладаў, у тым ліку смартфонаў і электронных кніг. Па словах кітайскіх распрацоўнікаў, новы матэрыял будзе самым лёгкім і трывалым сярод іншых.

Таўшчыня «паперы» складае ўсяго 0,335 нм, таму яна з'яўляецца ідэальнай для стварэння гнуткіх дысплеяў (але пры неабходнасці экран можа быць і цвёрдым). Графенавая электронная папера адначасова праводзіць электрычны ток і цяпло.

Сабекошт графенавай паперы не надта высокі, бо яе робяць з вугляроду. Традыцыйны чытар-рыдэр (іх экран) вырабляюць з выкарыстаннем індыя. Індый досыць дарогі, таму і электронныя кнігі, адпаведна, нятанныя.

Акрамя таго, на аснове графена можна ствараць і сэнсарныя дысплеі для тэлефонаў. У гэтым выпадку яго пакрываюць пластыкам, а не шклом, што, зноў-такі, робіць вытворчасць таннейшай. Смартфоны з экранам такога тыпу можна рабіць складанымі і вельмі тонкімі. І разбіць графенавы дысплей не проста.

Электронная папера новага тыпу паступіць у вытворчасць ужо сёлета.

econet.ru

Літаратурная Беларусь

Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by